

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Pracoviště historické sociologie

Bc. Martin Spurný

**Činnost československé rozvědky v Peru v období
normalizace**

Diplomová práce

Vedoucí práce: **PhDr. Martin Vávra, Ph.D.**

Praha 2018

Prohlašuji, že jsem práci vypracoval samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 2. ledna 2018

.....
Martin Spurný

Poděkování

Děkuji touto cestou vedoucímu práce PhDr. Martinu Vávrovi, Ph.D., za trpělivost, za cenné a podnětné poznámky a za odborné vedení.

Abstrakt

Diplomová práce se zabývá aktivitami československé rozvědky v Peru v letech 1970-1989. Hlavním cílem práce je podrobný popis a analýza archivních dokumentů. Práce je rozdělena na teoretickou a empirickou část. Teoretická část popisuje kontext a historii komunistických bezpečnostních služeb. V teoretické části je také definováno použití diskurzivní analýzy a zvláštní pozornost je věnována komunistické ideologii. Empirická část je dále rozdělena na dvě části. První část se zaměřuje na popis hierarchie rozvědky, popis její činnosti, politického kontextu a úlohy dalších tajných služeb. Druhá část se zaměřuje na zkoumání argumentačních strategií a označování sociálních aktérů pomocí diskurzivní analýzy. V závěru práce jsou zodpovězeny výzkumné otázky týkající se činnosti a jazyka konkrétního pracoviště československé zpravodajské služby.

Abstract

Diploma thesis is about the activities of Czechoslovak intelligence service in Peru between 1970 and 1989. The main aim of the thesis is a detailed description and analysis of archival documents. The thesis is divided into the theoretical and empirical parts. The theoretical part describes the context and history of the communist security services. In the theoretical part is also defining the use of discourse analysis and special attention is devoted to communist ideology. The empirical part is further divided into two parts. The first part focuses on the description of the intelligence hierarchy, its activities, political context and the role of other secret services. The second part focuses on exploring argumentation strategies, labeling social actors using discursive analysis. At the end of the thesis, research questions concerning the activity and language of a specific workplace of the Czechoslovak intelligence service are answered.

Obsah

1	Výchozí motivace a povaha získaných pramenů	4
1.1	Co svazky obsahují a co je v nich možné zkoumat?	5
2	Výzkumné otázky, metodologické problémy.....	7
2.1	Výzkumné otázky	7
2.2	Žijící aktéři, pracovníci rezidentury a další pamětníci	10
2.3	Kritické poznámky, metodologické problémy	13
2.4	Dosavadní přístupy k bezpečnostním složkám.....	17
3	Vymezení metod, přímá historická metoda, diskurzivní analýza	18
3.1	Přímá historická metoda	18
3.2	Kritická diskurzivní analýza – diskurzivně historický přístup	20
3.3	Jak pracovat se specifiky normalizační ideologie	22
4	Uvedení širšího historického kontextu	27
4.1	Československo-peruánské vztahy	27
4.2	Specifická peruánská zkušenost, politické režimy v letech 1968-1989	30
4.3	Vymezení historického kontextu československé rozvědky	31
4.4	Situace na jiných rezidenturách	36
4.4.1	Libyjská rezidentura	36
4.4.2	Kubánská rezidentura	36
5	Analýza pramenů přímou historickou metodou	37
5.1	Rozčlenění pramenů, jejich typologie	37

5.2	Popis rezidentury, organizační struktura	38
5.3	Získávání tajných spolupracovníků	41
5.4	Prameny se zpravodajskou hodnotou	44
5.5	Plány a jejich vyhodnocení	47
5.6	Role SSSR	49
5.7	Role USA.....	51
5.8	Peruánský režim	55
5.9	Ohrožení rezidentury	57
6	Analýza pramenů kritickou diskurzivní analýzou.....	59
6.1	Řeč komunistické moci – analýza komunistického jazyka	59
6.2	Analýza pramenů a popis korpusu.....	61
6.3	Kritická diskurzivní analýza vybraných textů	62
6.3.1	Pracovnice obchodního oddělení.....	62
6.3.2	Nevhodné chování montérů	68
6.3.3	Dohlížení na technika	68
6.3.4	Hodnocení peruánského režimu	70
6.4	Role genderu v pramenech	71
7	Závěr.....	72
7.1	Možnosti výpovědí o pramenné základně	72
7.2	Pravdivost a relevance pramenů	73
7.3	Povaha aktérů z pramenné základny	73

7.4	Efektivita rezidentury	75
7.5	Rezidentura a ideologie	76
7.6	Zločinné nebo nemorální jednání	77
8	Prameny a literatura	78
9	Přílohy	84
9.1	Slovník použitých pojmů.....	84
9.2	Obrazové přílohy	86

1 Výchozí motivace a povaha získaných pramenů

Při formulování tématu jsem nejprve začal obecnou otázkou, co je možné zjistit o práci československé rozvědky v období normalizace, tedy přibližně od okupace Československa vojsky Varšavské smlouvy do konce komunistického režimu v roce 1989. K přesnějšímu vymezení tématu jsem zpočátku využil studii Petra Cajthamla Politický úkol. Ta se věnuje fenoménu *aktivních opatření*, specifické skupině aktivit, kterým se československá rozvědka v tomto období zabývala, aktivní opatření byli typické i pro ostatní rozvědky socialistického bloku, a samotný pojem je převzatý od sovětské tajné služby KGB. Aktivní opatření byly cílené dezinformace, šířené například falešnou korespondencí, přes přímé kontakty rozvědky, sdělovací prostředky apod. Cílem bylo posílení vlivu nebo poškození protivníka. Typickým cílem byl „hlavní nepřítel“, tak se tehdejší terminologií bezpečnostních složek označovali USA (někdy i SRN). Zároveň jde o téma, které nebylo zatím systematicky zpracované. [Cajthaml 2010: 2-6]

Prameny týkající se československé rozvědky jsou uloženy v Archivu bezpečnostních složek. Oslovil jsem tedy archiv s žádostí o zpřístupnění materiálů týkajících se aktivních a vlivových opatření rozvědky za normalizace. Brzy jsem dostal odpověď s tím, že mojí žádost je třeba více konkretizovat. Po telefonické komunikaci s pracovníkem archivu jsem se dozvěděl, že takhle pojatou žádost není možné zpracovat. Rozsah archivních fondů operativních svazků je na to příliš rozsáhlý. A dostal jsem radu, že by mohlo být pro další práci vhodnější zaměřit se jen na jedno konkrétní pracoviště rozvědky. Jednou takovou možností bylo vybrat si zahraniční rezidenturu rozvědky, pracoviště vždy přidružené k nějakému zastupitelskému úřadu nebo velvyslanectví. Rozhodl jsem se, že si vyberu nějaké spíše menší pracoviště, které je dosud nezpracované (což je ale zatím stále většina), a také vzdálené od ČSSR. Kritérium vzdálenosti jsem si vybral, proto aby rezidentura stála trochu stranou od „velkých dějin“ a práce příliš nesklouzávala k dějinám komunismu a studené války, a mohly na něm tak vyniknout modelové problémy československé rozvědky. Také jsem předpokládal, že na podobném pracovišti bude menší množství dokumentů, které svým rozsahem půjde snáze zpracovat.

Myslím, že bližší evropské státy by na diplomovou práci byly nevhodné, jelikož kvůli většímu množství zájmů Československa je i výrazně rozsáhlejší pramenná základna. Vybral jsem si peruánskou rezidenturu v Limě, šlo o malou rezidenturu, která měla za celé uvedené období přibližně 15 pracovníků [USTR 2010]. K této rezidentuře bylo zaevidováno sedm objektových svazků, z toho se jich dochovalo šest a jeden byl skartován zkraje 70. let, krátce po ustavení nové rezidentury. Ve výsledku jsem obdržel 2636 oskenovaných stran dokumentů, které tito pracovníci vyprodukovali za období 70. a 80. let. Ne všechno z toho jsou použitelné dokumenty, několik stran je takřka nečitelných, některé strany mají charakter formulářů, a další jsou jen krátké anotace k různým zprávám a hodnocením, ale přibližně padesát procent je víceméně souvislý strukturovaný text. Svazky byly evidovány pod těmito registračními čísly a názvy:

12546 – Poradní sbor prezidenta a prezidentská kancelář Peru

12547 – Američané v zemi Peru

12548 – Ministerstvo zahraničí Peru

12549 – Rozvědka a kontrarozvědka Peru

13035 – Agenturně operativní prostředí Peru

81204 – Korespondence s rezidenturou Peru

81208 – skartovaný svazek hodnocení zpravodajské činnosti a úkolování rezidentury v Limě

1.1 Co svazky obsahují a co je v nich možné zkoumat?

Většinu dokumentů tvoří komunikace mezi rezidenturou rozvědky v Limě a její centrálou v Praze. Rezidentura byla tajnou součástí oficiálního zastupitelského úřadu. Charakter dokumentů je mnohdy útržkovitý, často se jedna strana textu izolovaně věnuje jedné informaci bez dalšího kontextu. Celý korpus dokumentů obsahuje i několik soudržnějších částí, kde je možné narazit na dvacet stran textu k jednomu tématu. I ze souvislejších celků je však obtížné složit celkový obraz.

Texty jsou plné skrytých referencí, je za nimi řada sdílených nevyřčených předpokladů a odkazují k textům, dokumentům, promluvám a událostem, které nejsou ani součástí korpusu. Výjimečně se v dokumentech vyskytují i prvky vyprávění, ale ani tam nemusí být nepoučenému čtenáři zřejmé, co přesně vyprávějí.

Společným jmenovatelem svazků je zájem o různé osoby, situace, budovy a instituce. To co přesně autory svazků na těchto objektech zajímá, je spleť sítí vztahů, kde hrají roli takové věci jako je pozice ve společnosti, politické názory, vliv, ale i bezpečnost, chyby nebo chování. Autoři dokumentů jsou příslušníci, kteří organizačně spadají pod Hlavní správu rozvědky – jiným označením pod I. správu SNB. [CDTR 2017]

U osob, deklaruji zájem o kontakt s významnými a vlivnými lidmi. Těmi jsou z pohledu rozvědky představitelé peruánského režimu, vojáci, úředníci, novináři nebo akademici. Kromě peruánských občanů se svazky zaměřují ve významné míře na tzv. *hlavního nepřítele*, tedy USA. Rozvědčíci z peruánské rezidentury si v objektových svazcích velmi cení kontaktů s jakýmkoli občanem USA, který je v Peru z diplomatických, obchodních nebo výzkumných důvodů. Podobná hlediska uplatňují i na další objekty. U institucí se zaměřují například na vládní úřady, ministerstva, zastupitelské úřady.

Kromě faktografie jsou dle mého názoru dnes svazky zajímavé také specifickým jazykem, který je v nich obsažený. Tento jazyk může být pro dnešního čtenáře obtížně srozumitelný, kromě speciálních pojmů bezpečnostních složek, tehdejší oficiální ideologie marxismu-leninismu obsahují svazky i subtilnější a na první pohled nenápadnější vrstvy, jako jsou dobové představy o morálce. Z toho vychází moje volba použití diskurzivní analýzy jako doplňující metody k přímé historické metodě. Diskurzivní analýze se podrobněji věnuji ve třetí metodologické kapitole.

2 Výzkumné otázky, metodologické problémy

2.1 Výzkumné otázky

Hlavním cílem práce je detailní popis a analýza pramenné základny. Výsledkem má být, co nejširší a zároveň nejucelenější pohled na dokumenty o peruánské rezidentuře československé rozvědky. V práci se toho snažím docílit jejich zkoumáním z několika perspektiv. Výsledkem tohoto zkoumání má být i lepší pochopení možností a limitů vypovědí o těchto charakteristických pramenech. Práce má dvě základní úrovně. První úroveň je deskriptivní a soustředím se v ní na události, které je možné z pramenů vyčíst. Druhá úroveň je analytická a soustředím se v ní, na to co je možné říci o jazyku a ideologii pramenů. Obojí se spojuje v otázce, co vlastně prameny popisují? Do jaké míry je možné rekonstruovat události na rezidentuře a případně na zastupitelském úřadu. Čím se vlastně rozvědka zabývala? Proniká do pramenů každodennost a je možné z nich popsat život československé komunity kolem zastupitelského úřadu? Zkrátka lze shrnout prameny do nějaké celistvého obrázku nebo jsou na to informace z pramenné základny příliš nespojité?

Kromě celkového obrázku, se v práci zaměřuji na další konkrétní témata. V prvním z nich prozkoumám pravdivost a relevanci dokumentů rozvědky. Nabízí se porovnání pramenné základny s jinými zdroji. Je podle nich možné ověřit, že informace, které svazky obsahují, jsou pravdivé? Podle francouzské historičky Françoise Mayer existuje řada názorů zpochybňujících relevanci dokumentů komunistických bezpečnostních složek. V zásadě by se dali shrnout do dvou různých pohledů. První z nich je, že si STB mohla psát, co chtěla, a nejde vyloučit, že svazky obsahují jen policejní výmysly. Druhý pohled nezpochybňuje jejich pravdivost, ale jejich význam. Archivy podle tohoto pohledu obsahují především popisy bezvýznamných banalit. [Mayer 2009: 210] Chtěl bych si tedy odpovědět, nakolik je výstupům z modelového pracoviště v Peru možné věřit. A pokud jsou do jisté míry věrohodné, chtěl bych odpovědět na otázku, jestli je v nich jen bezobsažný balast nebo i dokumenty s nějakou zpravodajskou hodnotou (případně obchodní, diplomatickou apod.).

Podle historika bezpečnostních složek Radka Schováňka byl dlouhodobý výjezd do zahraničí na zastupitelský úřad téměř vždy spojen s kontaktem s rozvědkou. Podle něj měla převážná většina diplomatů nějaký kontakt s rozvědkou. [Janda: 2013] Zajímalo by mě, jestli je možné zjistit, zda se to týkalo jen diplomatů, nebo to bylo stejné i u ostatních profesí, obchodních delegátů, techniků, administrativních pracovníků? Bylo možné odmítnout spolupráci s rozvědkou? Byl výjezd na zastupitelský úřad v Peru podmíněn i jinak než spoluprací s rozvědkou, například členstvím v KSČ? Věděli pracovníci na zastupitelském úřadu, kteří nebyli součástí bezpečnostního aparátu, že jejich kolegové jsou? Jakým způsobem je možné poměřovat efektivitu československé rozvědky v Limě? Nebyla práce na rezidentuře jen zástěrkou, něčím jako pohodlným živobytím pro privilegované prorežimní vrstvy? Nebyli na rezidenturu posíláni dobře situovaní komunisté za odměnu? Jaká byla reálná náplň jejich práce, a nevytvářeli jen práci pro práci?

Jakým způsobem fungoval v dokumentech rozvědky ideologický jazyk? Byla ideologie marxismu-leninismu důležitou komponentou těchto dokumentů? Jakým způsobem hodnotili pracovníci rozvědky ve svých zprávách peruánský režim? Ten se ve zkoumaném období obvykle dělí na tři různé fáze – první levicová fáze vojenského režimu s vládou prezidenta Juana Velasca Alvarada (1968–1975), druhá konzervativní fáze vojenského režimu s vládou prezidenta Francisca Bermudeze (1975–1980) a třetí fáze nástupu civilní vlády od roku 1980. [Palmer 2000: 234] Hrály změny režimu nějakou roli v tomto hodnocení? Například v tom, že by první levicově reformistická fáze se svojí pozemkovou reformou a znárodňováním československým komunistům konvenovala více než zbylé fáze? Ovlivnila ideologie i reálné vztahy? Rozuměli si díky určité ideové spřízněnosti s takovým režimem více než s pozdější konzervativní vojenskou juntou a civilní vládou?

Dále se zaměřím, na to jestli je v pramenné základně doklad o takovém jednání, o kterém je možné uvažovat jako o zločinu. S materiály bezpečnostních složek komunistického režimu se téma zločinnosti nutně pojí. Současná česká legislativa v zákonu o Ústavu pro studium totalitních režimů a o Archivu bezpečnostních složek definuje jako jeden z hlavních účelů ústavu zkoumání komunistických zločinů: „zkoumá a nestranně hodnotí dobu nesvobody a období komunistické totalitní moci, zkoumá antidemokratickou a zločinnou činnost orgánů státu, zejména jeho bezpečnostních složek, a zločinnou činnost Komunistické strany Československa, jakož i dalších organizací založených na její ideologii.“ [Zákon č. 181/2007 Sb.]

Záměrně píšu, že nehledám přímo doklad o komunistických zločinech, ale hledám jen stopy pro možné posuzování zločinnosti. Charakter práce mi neumožňuje přímo odhalit komunistické zločiny. I když je pojem *komunistický zločin* obsažen v příslušném zákonu, nemá jasnou a neproblematickou definici a podobná snaha by se neobešla bez obsáhlého právního výkladu. Musel bych minimálně popsat spor mezi právním pozitivismem a přirozeným právem. Optikou právního pozitivismu je nutné na minulý režim nahlížet tak, že není možné uplatňovat dnešní normy retroaktivně – tedy jedinec se nemohl dopustit zločinu, pokud jednal v souladu s tehdejšími zákony. Pohledem přirozeného práva lze naopak některým sporným zákonům z komunistické éry odejmout právní status. [Kuhn 2009: 214–217] Abych se vyhnul právně problematickým konstrukcím, tak se ve vlastní analýze zaměřuji, na to jestli jsou v pramenech náznaky, že došlo k závažnému porušení tehdejších zákonů – ať už formou násilí, vyhrožování nebo týrání.

Kromě explicitního zločinu je také vhodné uvažovat o morálně problematickém jednání, které nemusí být v rozporu se zákonností – může jít například o nechtěné sledování, vyhazov z práce a různé formy manipulace. Mým výchozím předpokladem je, že moc zkoumaných příslušníků rozvědky se neopírá o teror, ale mnohem subtilnější formy nátlaku. A proto je odpověď na tuto otázku pro pochopení práce důležitější než nalezení konkrétních zločinů.

Zkráceně jde tedy o šest otázek, respektive jednu hlavní otázku a pět podotázek:

1. Jaké jsou možnosti výpovědí o pramenné základně? Je možné ji shrnout do uceleného obrázku?
2. Lze zhodnotit pravdivost a relevanci pramenné základny?
3. Kdo byli aktéři z pramenné základny? Jaký byl jejich poměr ke komunistickému režimu?
4. Lze hodnotit efektivitu práce příslušníků rozvědky?
5. Jak se projevuje v pramenné základně ideologie?
6. Je v pramenech popsáné zločinné nebo nemorální jednání?

2.2 Žijící aktéři, pracovníci rezidentury a další pamětníci

Po přečtení většího množství pramenů jsem si uvědomil, že část aktérů vystupujících v dokumentech rozvědky doposud žije, a je tu reálná možnost oslovit je s prosbou o rozhovor. Šlo především o lidi narozené ve čtyřicátých a padesátých letech, kteří byli pracovně aktivní i po změně režimu, a díky veřejně dostupným informacím není složité některé z nich kontaktovat.

V souvislosti s žijícími aktéry se nabízí zajímavé doplňující otázky. Jako jedno východisko pro svoji práci jsem ve výzkumných otázkách stanovil, jestli je možné (alespoň částečně) pramenům věřit z hlediska jejich fakticity. Pokud bych mluvil s pamětníky, mohl bych se ptát i na hlubší otázky za rámec pramenné základny. Například se v pramenech objevuje specifický ideologický jazyk odkazující k marxismu-leninismu. Zajímalo by mě, nakolik ho pracovníci rozvědky používali, jako nutnou součást komunikace případně nakolik hodnoty spojené s tímto jazykem

byly pro pracovníky zvnitřněné? Avšak bez rozhovorů s účastníky jsou podobné otázky podle mě víceméně nezodpověditelné.

Myslím, že nejde o jednoduchý problém a i přes to, že jsem příliš nevěřil, že by byli ochotní se sejít k rozhovoru nebo si dopisovat, jsem některé oslovil mailem právě s žádostí o rozhovor. V prvním mailu jsem je obecně požádal o rozhovor na téma Peru. Ochotně odpověděli, ale když jsem v dalších mailech konkretizoval zájem o téma rozvědky, reakce ochladly.

Bývalý diplomat vyslaný do Limy a zároveň aktér z pramenné základny mi na moji prosbu o rozhovor na téma limské rezidentury v mailové korespondenci odpověděl, „Nepodléhejte klamům senzacechtivosti, kterým se plně oddali mnozí Vaši kolegové s cílem diskreditovat práci tehdejší diplomacie. Tato diskreditace se přenáší automaticky na Českou republiku jako nástupnický stát tehdejšího Československa. Je to velice riskantní hra s negativním dopadem. Jsou to červené trenýrky nad Pražským hradem jako symbolem české státnosti. Nezesměšňujete konkrétní osobu, ale celý národ a jeho stát“ Jeho jsem oslovil jako prvního, protože podle pramenné základny měl před odjezdem na zastupitelský úřad odmítnout spolupráci s rozvědkou (tento případ podrobněji rozeberu v kapitole 5.3.) a očekával jsem tak u něj větší odstup od tématu. Z tohoto důvodu jsem předpokládal, že by jeho motivace k rozhovoru mohla být vyšší. V dalších kontaktech jsem oslovil přímo pracovníky rozvědky. Jeden z nich v Limě působil po absolvování roční rozvědné školy SSSR v Moskvě, a ten mě po upřesnění tématu jasně odmítl s tím, že nemá kompetenci o něčem podobném diskutovat. Další kontaktovaný příslušník rozvědky, dnes manažer neziskové organizace, mi jen stroze a korektně odpověděl, že lituje, ale nemůže mi nijak pomoci.

Co mi tedy kontakt s diplomatem a pracovníky rozvědky dal? Potvrzení, že jde o citlivé téma, a není snadné přimět pamětníky, kteří budou ochotní poskytnout rozhovor. Rozhovor s nimi by mohl poskytnout zajímavý interpretační klíč k pramenům – zvláště, kdyby byl ze strany těch, co dokumenty přímo produkovali.

Z reakce diplomatického pracovníka byla znát nedůvěra k mojí badatelské činnosti. Je docela pochopitelné, že se obával spojení svojí osoby nebo instituce, kterou zastupoval s bezpečnostním aparátem komunistického Československa. A je dost dobře možné, že svoji pozici chápe neutrálně v intencích diplomacie, která podle něj s bezpečnostními složkami režimu příliš nesouvisí a nechce s nimi být spojován.

Může to znít banálně, ale díky těmto kontaktům jsem si také uvědomil, že jde o skutečné lidi, kterým můžu intervenovat do jejich životů. Z tohoto důvodu je dle mého vhodné a správné zvážit míru citlivosti v přístupu k osobním informacím. Rozhodl jsem se proto, že alespoň nebudu pracovat se skutečnými občanskými jmény, která jsou obsažena v pramenech. Výjimky budu dělat u některých důstojníků rozvědky, u kterých by to ostatně ani příliš velký smysl nemělo. Například, protože už nežijí a jejich jména jsou také zveřejněna v dalších materiálech Ústavu pro studium totalitních režimů. Jména, útvary a pracovní zařazení jsou dostupná na přehledně zpracovaném seznamu personálního obsazení rezidentur rozvědky na webovém portále, ze kterého jsem opakovaně při práci vycházel [USTR 2010]. Všechna jména ostatních členů československé komunity kolem zastupitelského úřadu v Limě budou smyšlená. Pochopitelně budu pracovat se skutečnými jmény politiků a dalších veřejných aktérů. To se týká především představitelů Československa, Peru a Spojených států.

Poslední u koho použiji skutečné jméno, bude americká antropoložka Susan Stokes. Po konzultaci s ní jsem k tomu získal její souhlas. V pramenech se ocitnul její příběh, protože byla studijně v Limě na počátku osmdesátých let. Československá rozvědka na ni – zřejmě především protože byla veřejně aktivní občankou USA – tzv. nasadila *tajného spolupracovníka*. Vzhledem k její akademické kariéře nebyl problém ji dohledat a napsat ji mail. Ze všech kontaktovaných byla zdaleka nejochotnější a její vhléd mi velmi pomohl s ověřováním fakticity pramenů. Jejímu případu se budu podrobněji věnovat v kapitole 5.7.

2.3 Kritické poznámky, metodologické problémy

V práci se zabývám tajnými dokumenty komunistického režimu. Šlo o režim, jehož charakter byl z mnoha důvodů problematický, a současná česká legislativa ho označuje jako zločinný. [Zákon č. 198/1993 Sb.] Zvláštním paradoxem je, že stabilní součástí této legislativy je politická strana, která se ke komunistickému režimu přímo i nepřímo vztahuje. Z mnoha diskuzí laické i odborné veřejnosti vyplývá, že vztah k tomuto režimu není zdaleka uzavřená kapitola. Šlo o režim, který sám sebe definoval v nutném souladu s marxisticko-leninskou ideologií. Vedoucí úloha komunistické strany byla zakotvena přímo v ústavě a její součástí také bylo přímé odvolávání se na roli marxismu-leninismu [Ústava Československé socialistické republiky 1960].

Marxisticko-leninská ideologie nebyla samozřejmě jen doménou nejvyšší právní normy komunistického režimu, ale byla obsažena v širokém spektru oficiálního jazyka, kterým se režim prezentoval. V tomto případě je nutná obezřetnost a je na místě důkladně promyslet, jakým způsobem práci ovlivňuje ideologická kontaminace pramenné základny. Bez další reflexe může být zavádějící z ní bez uvážení přebírat pojmy, termíny a způsoby predikace. Charakteristickým příkladem komunistického ohýbaní jazyka z pramenné základny je hodnocení peruánského stranického systému ze začátku osmdesátých let. Příslušník rozvědky v něm hodnotí politickou stranu APRA opakovaně jako pravicovou nebo středovou, někdy dokonce jako fašistickou. [ABS, sign. 13035: 185–187] Ve skutečnosti však šlo a stále jde o levicovou sociálně-demokratickou stranu, která je dnes podobně jako například česká ČSSD členkou socialistické internacionály. [APRA 2017]

Abych problém ideologické kontaminace minimalizoval, pokusím se vymezit, z čeho se marxisticko-leninská ideologie skládala. Tomuto vymezení se v práci věnuji v metodologické části práce, v kapitole 3.4. Nejde mi však jen o odstínění ideologie a vytvoření neutrálního pravdivého popisu. Chtěl bych tehdejší ideologii podrobit širšímu zkoumání, samotná praktická analýza některých prvků této ideologie je pak obsažena v empirické části práce, kapitole 6.

Kromě ideologické deformace, je pochopitelně i další problém s důvěryhodností pramenů, v tom, že dokumenty vytvářeli lidé, kteří už z logiky svojí vlastní profese musí vždy něco skrývat. Důležitým faktorem je také to, že v práci zpracovávám období tzv. normalizace, které začalo krizí rozvědky a významným snížením stavů o důležité důstojníky (viz kapitola 4.4). A je tedy namístě ptát se jestli nemohl nedostatek kvalitních operativců v kombinaci s tlakem na stejně kvalitní zpravodajskou činnost jako před krizí zvýšit motivaci k vytváření nepravdivých zpráv. Podle dostupné sekundární literatury byla agenturní síť československé rozvědky po roce 1968 ve špatném stavu [Pacner 2002: 416]. Nereagovali na to pracovníci, tak, že si svoji práci jen odbyli a například si zprávy a kontakty vymýšleli? Je možné jejich zprávy považovat za věrohodné?

Abych obrázek o problematice věrohodnosti pramenů učinil ještě úplnějším, musím se také zmínit o autorech dostupné sekundární literatury. Důležitým sekundárním zdrojem o československé rozvědce jsou totiž tzv. defektoři. Lidé, kteří pro rozvědku pracovali a přeběhli na stranu protivníka, nejčastěji pak během krize rozvědky po srpnové invazi 1968. V této práci vycházím z informací jednoho z těchto defektorů Ladislava Bittmana. Ladislav Bittman byl před srpnem 1968 v československé rozvědce odborníkem na dezinformace. Po své emigraci do USA působil jako akademik a vydal o zpravodajských službách několik knih. [Žáček 2014: 43] Nemůže skutečnost, že historii rozvědky tvoří mimo jiné i bývalí rozvědkáři zkreslovat dnešní bádání?

Dalším publikujícím defektorem byl Josef Frolík. Ten si podle historika Karla Pacnera některé události přibarvoval možná i částečně vymýšlel. Důvody mohl mít, buď aby zvýšil popularitu svých memoárů, nebo aby se ukázal v lepším světle. Ve svých pamětech například popsal, jak se domluvil na svém útěku s CIA, pro kterou už údajně několik let pracoval. V červenci roku 1969 ho měl na bulharském pobřeží, kde byl na rekreačním táboře vyzvednout turecký pašerácký člun objednaný Američany. Kromě romantizovaného útěku ve stylu „Jamese Bonda“ kritizuje Pacner především tvrzení, že už několik let pracoval pro CIA. Pokud by skutečně pro CIA pracoval, proč by nechali odejít člověka na cenné pozici, který nebyl nikomu podezřelý. Spíše podle něj jde v lecčems o modelovou emigraci, která souvisí s postoji ke krizovým

událostem roku 1968. [Pacner 2002: 354– 355] Čekání na rozvědku na bulharské pláži se svojí rodinou Frolík ve svých pamětech popisuje takto: „Myslíš, že přijdou, Pepo?“ zeptala se žena. „To víš, že přijdou, ti mají o náš útěk větší zájem než možná my. Nebo si myslíš, že by všechny ty potíže, které museli překonat, byly jen na parádu? Škoda, že jsem je neposlechl a nešel už dříve. Mohl jsem vám uspořít toto napětí.“ Pak šlo vše velice rychle. Člun, řízený zřejmě profesionálem, snad pašerákem turecké národnosti, a okupován dvěma členy CIA, se vyřítit sedmdesátikilometrovou rychlostí na otevřené moře. Speciálně upravené výfuky však vydávaly jen syčivý zvuk. Pomalu jsem upíjel sklenku whisky a čekal na moment, kdy překročíme dvanáctimílové pásmo pobřežních vod. [Frolík 1990: 295– 296]

Ještě větším problémem než případná nespolehlivost svědectví defektorů je dle mého otázka míry účasti sovětského Výboru státní bezpečnosti, tajné služby známější pod názvem KGB. K svědectvím defektorů často existují korektivy v podobě dalších zdrojů, bohužel v případě vlivu KGB je znatelně větší nedostatek spolehlivých zdrojů. Na jednu stranu panuje u řady odborníků shoda na tom, že československá rozvědka byla té sovětské v různé míře podřízená. Historik Radek Schovánek mluví o naprostém podřízení [Janda 2013], Karel Pacner popisuje, jak dlouhodobé plány vytvářela pražská centrála ve spolupráci s KGB [Pacner 2002: 416–417]. Pochopitelně míra podřízení je různě diferencovaná a neznamena to, že od roku 1948 do roku 1989 byla československá rozvědka pod stejnou mírou kontroly, a zřejmě by ani neobstála představa, že byla po celou dobu naprosto kontrolovaná. Oficiální historik britské tajné služby Christopher Andrew se sovětským defektorem Alexandrem Mitrochinem s KGB popisují komplikované „rozvědné hry“, které se odehrávali během pražského jara 1968, a během nichž docházelo k paradoxním situacím, kdy agenti STB na území ČSSR sledovali agenty KGB. Část tehdejšího vedení se ozývala za větší samostatnost, například vedoucí zahraniční rozvědky Slavoj Frouz na schůzi partajního výboru v srpnu 1968 navrhoval odvolání poradců KGB. [Andrew 2001: 219–232].

Otázce relativní nezávislosti a názorových pnutí uvnitř československé rozvědky během pražského jara se věnuje samostatná monografie. [Dvořáková 2016] Tuto problematiku stručně rozeberu v kapitole 4.4 o historii rozvědky. Když diskuzi o míře ovlivnění ze strany KGB ve zkratce shrnu, tak je zřejmé že československá rozvědka nějakou měrou ovlivněná byla, a osciluje od naprostého podřízení po částečnou kontrolu. To ale kontrastuje s tím, že pramenná základna neobsahuje téměř žádné zmínky o sovětské tajné službě ani o sovětech obecně. U některých zpráv se objevuje slovní spojení „informace pochází od sovětských přátel“. V těchto jednotlivých případech, ale vždy chybí celkový kontext situace. Není zřejmé, od jakého kontaktu zpráva pochází, a proč ji československá rozvědka obdržela. Je s podivem, že za téměř dvě desetiletí se limští rozvědčíci o sovětech nezmiňují častěji. Pokud jde o kontakty s Peruánci a občany USA rozvědčíci neváhají zabíhat do detailních informací, ale pokud jde sověty, jedna z nejkonkrétnějších formulací z celého korpusu je: *k rukám s. představitele VSB (Výbor státní bezpečnosti SSSR)* [ABS, sign. 12549: 171]. Předpokládám, že jde o náznak kontaktů s limskou rezidenturou KGB. Ale o moc víc z pramenů a sekundární literatury bohužel nejde zjistit. Není vyloučené, že existovaly jiné komunikační kanály a styky mezi rezidenturami byly četnější. Není ani vyloučené, že některé dokumenty byly skartovány. I když jediný záznam o skartaci se týká svazku č. 81208, který pokrýval poměrně krátké období ustavení rezidentury v roce 1970.

Posledním problémem je nakolik půjde zobecnit závěry. Předpokládám, že situace na peruánské rezidentuře byla v mnoha ohledech specifická a moje zjištění nepůjdou v řadě ohledů zobecnit na zahraniční rezidentury jako celek. Abych ukázal, jak mohla být situace na rezidenturách rozdílná, podám v kapitole 4.5 stručný popis problematiky na několika dalších rezidenturách. Jeden z mých výchozích předpokladů je, že práce na rezidentuře byla definována z velké části politickou situací, politickými a hospodářskými zájmy v oblasti, množstvím pracovníků na rezidentuře, schopností pracovníků se v dané oblasti orientovat apod. Situace v exponovaném Bonnu nebo Washingtonu byla jiná než v klidnější Limě. I když všechny konkrétní závěry mojí práce nepůjde vztáhnout na ostatní rezidentury, je možné, že řada obecných problémů a způsobů jednání bude podobná.

2.4 Dosavadní přístupy k bezpečnostním složkám

S koncem komunistického režimu vyvstala naléhavá otázka, jakým způsobem se s minulým režimem vypořádat. Vzápětí po převratu společností rezonovalo víceméně konsenzuální odvržení komunismu. To zahrnovalo řadu diferencovaných poloh. Od ostentativního antikomunismu až po projevy tolerance Občanského fóra vůči komunistům. Ve svém prvním prezidentském projevu Václav Havel odsoudil zločiny komunismu, ale také dodal, že komunisty by nebylo dobré izolovat, s tím, že za chod režimu jsou v různé míře odpovědní všichni. [Mayer 2009: 54–75]

Výraznou součástí raného porevolučního diskurzu o bezpečnostních složkách komunistického režimu byly divoké lustrace. Ty probíhaly bez formálního právního rámce. V nastalém zmatku a atmosféře obviňování se brzy ukázalo, že je potřeba nastavit pravidla. Vznikl tzv. lustrační zákon [Zákon č. 451/1991 sb.], který znemožňoval definovaným osobám zastávání určitých funkcí ve státním aparátu. Do této kategorie spadali jak příslušníci Státní bezpečnosti a ti, kteří s tajnou policií spolupracovali, ale i další skupiny jako vysoce postavení komunisté a členi lidových milicí. [Salivarová-Škvorecká 2000: 54]

Petr Cibulka v roce 1992 zveřejnil seznamy tajných spolupracovníků Státní bezpečnosti. Tento neodborný ediční počín vyvolal silné kontroverze. Seznamy poznamenávaly lidi nerozlišeně. Hlavním problémem je, že seznamy byly vydány bez potřebného kontextu, a je v nich jen jméno, datum narození, typ spolupráce a odkaz na složku. Podle tehdejšího pohledu Pavla Žáčka – budoucího prvního ředitele Ústavu pro studium totalitních režimů – bylo řešení jasné (řešení, které se nakonec po letech v zásadě prosadilo), zneužívání minulosti lze zabránit jedině liberálnější politikou týkající se archivů. Zpřístupnit všechno v maximální míře a zároveň rozšiřovat badatelskou činnost o celkový kontext, toho, co v archivech je. [Mayer 2009: 193–205]

Serioznější a relativně dobře vymezený rámec pro badatelskou činnost se po letech skutečně prosadil. V roce 2007 byla zákonem ustavena výzkumná instituce Ústav pro studium totalitních režimů a jemu podřízená instituce Archiv bezpečnostních složek. Klíčovou povinností těchto institucí je v maximální míře zpřístupňovat utajovanou činnost bezpečnostních složek totalitních a autoritativních režimů. [Zákon č. 181/2007 Sb.]

Kromě právního rámce a kauz spojených s odtajňováním materiálů komunistických složek se po roce 1989 vytvořila natolik spleť vztahů, institucí, textů, sociální praxe, že není v možnostech této práce je shrnout. Téma je stále schopné polarizovat společnost a vyvolávat silné emoce. V uplynulém roce 2017 například zpravodajský server překroutil výroky historičky komunismu Muriel Blaive natolik, že její domovská badatelská instituce celou situaci vyhodnotila jako nenávistnou kampaň. [USTR 2017]

3 Vymezení metod, přímá historická metoda, diskurzivní analýza

3.1 Přímá historická metoda

V analytické části používám přímou historickou metodu. V rámci ní podávám zhuštěný výklad celé pramenné základny, všech šesti poměrně rozsáhlých objektových svazků. Pokouším se pro tyto svazky najít vhodná kritéria pro jejich členění. Z těchto kritérií jde především o časovou periodizaci, která by mohla vycházet např. z dynamiky obou politických režimů – československého i peruánského. Zkoumané období vykládám na časové ose. Dále popisuji aktéry svazků. Jimi jsou rozvědčíci, samotní autoři zkoumaných dokumentů, poté jejich kolegové na zastupitelském úřadu spadající pod Federální ministerstvo zahraničních věcí (FMZV) nebo pod Federální ministerstvo zahraničního obchodu (FMZO). Popisuji několik vybraných událostí. K selekci událostí používám tři kritéria. Vybírám takové události, které jsou pro zkoumanou pramennou základnu typické a často se opakují, dále ty, které naopak něčím vybočují a pak ty které mají z pohledů přílehlých disciplín (politické dějiny, dějiny bezpečnostního aparátu a zpravodajství) určitou důležitost.

Pochopitelně, že otázka jakým způsobem vybrat ty nejdůležitější události z poměrně rozsáhlého korpusu textů je komplikovaná a podléhá subjektivitě. Svazky komunistického bezpečnostního aparátu jsou spletitým nepřehledným terénem, jsou psané odcizeným jazykem a na první pohled není zřejmé, co v nich má jaký význam.

V práci neopomenu zmínky o událostech s nějakou zpravodajskou hodnotou a širším politickým dosahem, i když jich mnoho není a z hlediska cílů práce nejsou ani nejpodstatnější. Tento typ informací také z celé pramenné základny vyčnívá, mnohem typičtější jsou texty s malým nebo žádným zpravodajským významem. Jsou mezi nimi na první pohled nic neříkající zprávy o zprávách, krátkodobé i dlouhodobé plány (jejichž hodnocení obvykle přiznávají, že se je nepodařilo naplnit). Zprávy, hodnocení, plány jsou obvykle plné úřednického jazyka. Často jsou velmi strohé a bez obsáhlejšího popisu shrnují periodicky se opakující činnosti, rekonstruovat z nich nějaký přesnější obrázek těchto aktivit je obtížné. Jsou zde i jiné texty, takové, které mají narativní strukturu, ty jsou sice v menšině, ale je jich znatelně víc než těch se zpravodajskou hodnotou. A jejich vypovídací hodnota pokud jde o všední provoz rezidentury je větší. V těchto případech, jde například o popis setkání zpravodajce a jeho kontaktu, popis pokusu o získávání nového tajného spolupracovníka, popis praktických činností spojených s rezidenturou nebo zastupitelským úřadem, některá vyprávění poskytují i relativně dobrý vhled do života místní československé komunity spojené s úřadem. Dozvíme se například o obchodním delegátovi z Pragoinvestu, který se chtěl pravděpodobně oženit s peruánskou občankou a proč to rozvědčikům vadilo [ABS, sign. 81204: 207]. Aby bylo možné lépe se v této spleti dokumentů vyznat, vytvořím základní typologii analyzovaných textů (kapitola 5.1).

3.2 Kritická diskurzivní analýza – diskurzivně historický přístup

Kritická diskurzivní analýza je zastřešující pojem pro různé metody práce s textem, které mají několik společných východisek. Společné je, že se dívají na jazyk jako na něco, co jednak odráží mocenské vztahy ve společnosti, ale také je pomáhá vytvářet. Kritickou diskurzivní analýzu spojuje zájem o demystifikace těchto mocenských vztahů. [Wodak 2014: 8–14]

Hlavním motivem pro volbu této metody je rozšíření pohledu na pramennou základnu. Chtěl bych se podívat, jestli je možné z dokumentů československé rozvědky zjistit, jestli a jakým způsobem se v nich projevuje ideologie a moc. Za volbou kritické diskurzivní analýzy stojí také to, že zkoumané texty se z velké části sestávají z ideologického jazyka. Moc a ideologie jsou přitom ústředními koncepty, kterými se diskurzivní analýza zabývá.

Pojem diskurz je velmi široký, má různé významy a je různě používán. Někde je používán prostě jen jako synonymum pro slovo text, v kritické diskurzivní analýze má však odlišný význam. Jedním z duchovních otců kritické diskurzivní analýzy je Michel Foucault. Jako první poukázal na mocenský potencial diskurzu. Diskurz v jeho pojetí není jen samotný text, ale i s ním spojená sociální a mocenská praxe. [Prokopová 2014: 18–19] S pojmem diskurz (potažmo diskurzy, jelikož budu vycházet z jejich mnohosti) budu v práci nakládat v intencích kritické diskurzivní analýzy, a referenčním přístupem v rámci ní bude diskurzivně historický přístup Ruth Wodak.

Premisou tohoto přístupu je, že jazyk nemá moc sám o sobě, ale je prostředkem k jejímu získání a udržení. Soustředí se proto na analýzu jazykové praxe mocných (v našem případě komunistických rozvěděčků), a to je zároveň jeden z důvodů, proč jsem tento konkrétní přístup diskurzivní analýzy zvolil. Použití této metody rozšiřuje pohled na pramennou základnu o další perspektivu nad rámec přímé historické metody.

V diskurzivně historickém přístupu se nepracuje s izolovaným textem, důležitý je celkový kontext. Ten zohledňuje analytický postup, tzv. triangulační metoda, která kontext rozděluje na vícero úrovní, které je třeba postupně při práci brát na zřetel. Badatel by měl zohledňovat jak mikroúroveň vnitřního kontextu, bezprostřední vnitrotextový kontext, intertextový a interdiskurzivní kontext, institucionální kontext a

nakonec i makro úroveň širších sociopolitických a historických souvislostí. Samotný diskurz – analyzovaná jednotka – je pak v pojetí tohoto přístupu souborem na kontextu závislých sémiotických praktik, které jsou situovány ve specifickém poli sociální akce.

Diskurz je konstitutivní směrem ke společnosti, ale i obráceně. Je vztažený vždy k hypertématu a je spojený s pravdivostní a normativní argumentací skupiny sociálních aktérů zastávajících různá stanoviska [Wodak 2014: 117–118]. Z těchto definic vyplývá, že jde o abstraktní analytický koncept, který není jednoduché ohraničit. Naštěstí však disponuje i konkrétní metodologickou kuchařkou, kde jsou jednotlivé kroky dobře popsány. Určité pnutí mezi téměř filozofickým jazykem autorů kritické diskurzivní analýzy a poměrně přesným několikabodovým postupem, podle mého dobře ilustruje, že její použití není ani svévolný výklad bez pravidel, ale ani technicistní výkon bez interpretace.

Vzhledem k rozsáhlému korpusu textů je nutné provést třídění. Diskurzivní analýzu jsem aplikoval ve dvou stupních. Nejprve jsem se znalostí celého korpusu vybral dílčí témata, které se texty prolínají. Vytvořil jsem jejich popis a systematické rozčlenění. Poté jsem z korpusu vybral skupinu typických textů – diskurzů. Prvním cílem bylo identifikovat hypertéma, a následně pak prozkoumat jednotlivé diskurzivní praktiky. K tomu jsem použil další analytický nástroj z metodologie diskurzivně historického přístupu. Použil jsem pět následujících otázek, abych určil jednotlivé diskurzivní strategie, jakým způsobem autoři textů označovali, hodnotili, rámovali aktéry, jevy, události a vlastní pozice.

1. Jak jsou osoby, objekty, jevy/události, procesy a akce pojmenovány a jak se k nim odkazuje?
2. Jaké charakteristiky, kvality a rysy se přisuzují aktérům, objektům, jevům/událostem a procesům?
3. Jaké argumenty se používají v daném diskurzu?
4. Z jaké perspektivy jsou nominace, atribuce a argumenty vysloveny?
5. Jsou příslušné výpovědi vyjádřeny otevřeně; jsou zesilovány, nebo naopak zmírňovány? [Wodak 2014: 122–125]

3.3 Jak pracovat se specifiky normalizační ideologie

Normalizace byla nejprve oficiální pojmenování pro čistky ve straně po násilném potlačení reforem v roce 1968. Později se tak začalo označovat celé následující období, za jehož počátek je možné stanovit samotnou srpnovou invazi, případně duben 1969, kdy se do čela KSČ dostal Gustav Husák a konec normalizace je zřetelně vymezen listopadem 1989. Období normalizací se kryje s pramennou základnou – nejstarší dokument z ní je z roku 1970 a nejmladší z roku 1988. Na začátku normalizace došlo k rozsáhlým stranickým čistkám. Prověřkové komise vylučovali lidi, kteří odmítli srpnovou invazi považovat za pomoc spřátelených zemí. Z komunistické strany bylo vyloučeno 327 000 lidí. Normalizace proměnila i charakter samotné KSČ v konzervativní stranu neschopnou reforem. Souhlas s invazí byl nezpochybnitelnou součástí normalizační ideologie po celou dobu jejího trvání. [Šustrová 2014: 209-215]

Podle Milana Otáhalo nebylo cílem prověrek vytvoření ideově jednotné strany. To už by v nových podmínkách nefungovalo. Od členské základny se nově čekala především formální poslušnost a loajalita. Prověrky vedly k naprosté konformitě a nadvládě stranického aparátu, který se opíral o falešnou ideologii. Reformní snahy se po zbytek trvání režimu přesunuly do opozice mimo komunistickou stranu. [Otáhal 1994: 19–20]

Michal Pullmann se také zaměřuje na povrchní povahu normalizační ideologie. Definuje ideologii normalizace jako formální konsenzus opírající se o hypernormalizované formulace rezignující na utopii komunismu ve prospěch socialismu, který je definován především stabilitou pod vedením KSČ. [Pullmann 2011: 114] Formální konsenzus, který na povrchu deklaroval souhlas s ideologií však ve skrytu umožňoval určitou míru seberealizace. To se v praxi mohlo projevat například tak, že festival politické písně pořádaný SSM, který je oficiálně organizován na počest Vítězného února je z jiného úhlu pohledu rockovým koncertem nebo diskotékou. [Pullmann 2011: 124-125]

Pokud je Pullmanova teze pravdivá, pak z toho plyne pro praktickou analýzu komunistického jazyka podstatná nástraha, kterou je třeba brát v úvahu. Když čteme nějaký text ze sedmdesátých a osmdesátých let, který je navenek koherentní s marxismem-leninismem nemusí to nutně znamenat, že v něm nejsou obsažené další skryté a třeba i protikladné vrstvy. Deklarovaná ideologie zde může sloužit jen jako fasáda a cíle autora textu mohou být velmi odlišné. Analýze takových textů hrozí určité tápání v náznacích. Měla by mít tedy vždy pochybnosti vůči autorovi. Pokud autor oficiálního normalizačního textu deklaruje postoj, nejde automaticky o pravdivé tvrzení. Respektive nemusí jít ani o tvrzení vůbec, protože deklarovaný postoj nemá pravdivostní hodnotu a funkci výroku, ale jeho funkce může být jen rituální. Pro příklad můžu sáhnout do pramenné základny. Příslušník rozvědky krátce po federalizaci (zaměstnanec ministerstva vnitra české národnosti) vyčítá vedoucímu administrativy (zaměstnanec ministerstva zahraničního obchodu slovenské národnosti), že jeho podřízená (slovenské národnosti) je kvůli názorům ostudou myšlenky federalizace. [ABS, sign. 81204: 638] Dnes bez svědectví účastníků se můžeme jen dohadovat, jak přesně to myslel. Byla to z jeho strany ironická narážka proti federalizaci, nebo použil část oficiální ideologie, jako zastřešující argument pro predikační strategii proti té konkrétní podřízené? To nemůžeme s jistotou vědět, nelze z toho neproblematicky usuzovat na rozvědčikův kladný postoj k federalizaci potažmo vládnoucí ideologii. Rozvědčikova argumentační strategie však ukazuje na důležitou komponentu tehdejší vládnoucí ideologie.

Pro lepší uchopení role marxisticko-leninské ideologie v pramenné základně se jí pokusím nejprve rámcově vymezit. Předpokládám, že mám pro definování této ideologie velmi omezené možnosti, především protože nemůže být zcela bezrozporně jednou provždy definována. Nemá jeden společný zakládající text, ve kterém by byla všechna dogmata pěkně pod sebou vypsaná. Má za sebou dlouhou historii. Dotýká se nesmírně širokého proudu myšlení, textů, společenské a politické praxe. Hodnocení této ideologie je i dnes ambivalentní. Jak už jsem naznačoval v kapitole 2.3, na jednu stranu byla tato ideologie klíčovou složkou režimu, který je dnes právně označen za zločinný, na druhou stranu některé její komponenty jsou stabilní součástí některých oborů dodnes.

Minimálně ve filozofii a sociologii se dílo Karle Marxe stále zdůrazňuje. Přitom hranice mezi tím, co by mělo být v marxistickém myšlení zločinné, a co legitimní je dle mého nejasná. V historii existuje celá řada marxistů, kteří se nezapletli se socialistickými režimy sovětského typu, a díla některých z nich jsou dodnes seriózně rozvíjena. Podstatná část marxistů, kteří působili, mimo dosah Sovětského svazu uznávala parlamentní demokracii. Z Leninových současníků například Karl Kautsky zastával názor, že socialismu je třeba dosáhnout v mantinelech parlamentní demokracie. Demokratické smýšlení měl i další německý politik a teoretik Eduard Bernstein, který odmítal jeden z fundamentů marxismu, a to že lze interpretovat dějiny výhradně pomocí ekonomických faktorů. Významnou roli v sociálních vědách sehrála tzv. kritická teorie spojená s frankfurtským Institutem pro výzkum společnosti. Potud by bylo dělení jednoduché, relativně otevřený západní marxismus lze lehce odlišit od dogmatického sovětského marxismu-leninismu. Celé to ještě trochu problematizuje, že nejen v západním marxismu existují autoři reflektování v některých současných akademických oborech. Například maďarský filozof a literární kritik György Lukács působil v rámci maďarského komunistického režimu a přesto měl vliv i na intelektuály v západní Evropě. [Röd 2006, 438–444]

Jde skutečně o obsáhlé téma, u kterého nejde jednoznačně určit hranici, kde končí kritické myšlení marxistických intelektuálů a začíná dogmatický marxismus-leninismus. Předmětem práce však nejsou myšlenkově otevření marxističtí filozofové západního marxismu nebo reformní komunisté uvnitř komunistických režimů sovětského typu. Ostatně minimálně ti druzí už také nejsou ve zkoumaném období tak důležití jako v období destalinizace padesátých a šedesátých let. [Kopeček 2009: 15–26] Zcela přesné vymezení není dle mého ani možné. Mojí výchozí premisou je, že ve zkoumaném období normalizace je režimní ideologie marxismus-leninismus víceméně rigidní, dogmatický a závazný systém, jenž byl ve většině společenských jednání jediným přípustným diskurzem. Pochopitelně je možné, že i přes jeho myšlenkovou strnulost je možné sledovat a zkoumat jeho dynamiku, tomu se však vzhledem k rozsahu tématu nemohu v práci věnovat.

Jedním ze způsobů, jak lze na dobovou oficiální ideologii ukázat, je podívat se, jak ji vymezovali sami režimní propagandisté. Zajímavé je v tomto ohledu dílo oficiálního normalizačního filozofa Ladislava Hrzala, který v sedmdesátých a osmdesátých letech publikoval filozofické knihy, které se vymezují proti reformnímu socialismu šedesátých let. Jejich zvláštností je, že i přes to že jde o propagandistické práce, mají i některé parametry odborné práce, disponují například poznámkovým aparátem, kde odkazují i na tehdy zakázané a nedostupné texty. Ladislav Hrzal kritizuje přední zahraniční i domácí intelektuály té doby, jako byl Jean-Paul Sartre, Herbert Marcuse nebo Karel Kosík. Smyslem tohoto vymezování je snaha definovat jediné správné a závazné učení marxismu-leninismu. V knize *Ideologický boj* ve vývoji české filozofie se k takové dogmatismu otevřeně hlásí, marxismus-leninismus je podle něj: „organický celek, a proto je třeba buď jako celek přijmout, nebo celkově popřít.“ [Hrzal 1975: 235] Jeden z jeho hlavních motivů je udržování názorové čistoty. Ideologie se musí bránit před mísením s cizorodými prvky. Takovým cizorodým prvkem je pro Hrzala jednak stalinismus padesátých let, který chápe jako přílišné zjednodušování a dogmatické odmítání čehokoliv západního. Druhým extrémem mu je revizionismus reformních komunistů. Ten podle něj vede v důsledku k falešné parlamentní demokracii, která neumí hájit ekonomické a společenské zájmy společnosti, ale jen zájmy buržoazie. Hrzal tvrdí, že jde vlastně o podobné nebezpečí, jaké v Leninově době pocházelo od tehdejších revizionistů Kautského a Bernsteina.

Slovo *revizionismus* používá podobně jako slovo *reakce*, s tím že revizionismus je podmnožinou reakce. Revizionismus je konkrétní druh reakčního jednání, definovaný tím že je realizován zevnitř komunismu. Reakční může být jakýkoliv politický, společenský aktér, třeba i na pravici, který jde proti proudu dějin. Revizionistický je oproti tomu někdo, kdo je s komunismem nějak spřízněn, i když třeba jen falešně. Může se jednat například o demokratické socialisty, kritické marxistické filozofy – jedním z opakujících motivů Hrzalovy knihy je například vymezení se proti filozofovi Karlu Kosíkovi. Strach z odpadlictví, z narušení marxisticko-leninské ortodoxie je mu pak základní linkou.

Obranou je důsledná jednota politické praxe s už hotovou teorií. Ta má nedělitelné prvky a jejich samotná reflexe je ohrožením socialismu. Základní prvky ideologie jsou *diktatura proletariátu, vedoucí úloha strany, centrálně plánované hospodářství*. Zastřešujícím pojmem je *demokratický centralismus*. To v logice normalizační ideologie není protimluv, demokracii zajišťuje centrum, které implicitně disponuje mandátem od lidu. Všechno, co by snížilo moc vládnoucí byrokracii, jako například nezávislé dělnické samosprávy vede zpátky (reakce) k přežití parlamentní demokracii. Garanty demokracie je komunistická strana, stát a případně další na straně závislé organizace jako odbory. Invazi vojsk Varšavské smlouvy v roce 1968 pak Hrzal nepopisuje jako invazi, ale jako mezinárodní pomoc, která československou politiku opět vrátila na osnovu dějin směrem k socialismu. [Hrzal 1975: 131–139]

Podle historika filozofie Wolfganga Röda Lenin s Marxem sdílí přesvědčení, že v rámci státu nemůžou bojující třídy dojít usmíření, stát je naopak nástroj, který silnější třída využívá k vykořisťování slabší. Lenin pokládal odstranění státu a násilný převrat za nevyhnutelné. Obojí měla zajistit *diktatura proletariátu*, po této dočasné fázi nastane beztřídní společnost. Lenin v roce 1917 nastolil spolu s dalšími bolševiky diktátorský režim, který měl k beztřídní společnosti směřovat. Lenin však rozhodně nebyl anarchista a myšlenka překonání státu byla umístěna kamsi do vzdálené budoucnosti. Stát se stane nadbytečným, až se jeho prostřednictvím podaří vyřešit všechny třídní rozpory a „celá společnost se nakonec promění v jedinou kancelář a jedinou továrnu se stejnou prací a stejnou mzdou.“ [Röd 2006, 432–437]

Dnešní perspektivou jsou tato silná očekávání opírající se o jednoduché premisy těžko uchopitelná a myslím, že se přímo nabízí komparace s náboženskými představami. Sílu tohoto očekávání vetknul literární vědec Vladimír Macura přímo do názvů své knihy. Svoji sémiotickou analýzu klíčových symbolů socialistické kultury nazval *Šťastný věk*. Poukazuje v ní na paradox, že režim svoji ideologii označoval jako *vědecký komunismus*, ale cíl byl ryze utopický. Ideologie se sice opírala o zřetelnou racionální osnovu, ekonomický výklad, filozofii, okázalou praktičnost i vědeckost, ale budoucnost byla především mytologickou vizí o ráji s chiliastickými rysy. Vize šťastné budoucnosti byla podložena železným zákonem dějin, dějin, které byly nevyhnutelné a měly jasný směr. Člověku vybaveným tímto vědeckým poznáním

nezbývá nic jiného než přitakání zákonitému vývoji. Toto přitakání bylo v sovětském socialismu závaznou všudypřítomnou kolektivní normou. [Macura 2008: 14–15]

Pochopitelně zůstává nezodpovězená otázka, jestli byla normalizační ideologie formální nebo skutečně prožívaná. Jestli normalizační ideologové, jako Ladislav Hrzal ještě věřily v konečný cíl, beztřídní společnost se z uvedeného, dle mého určit nedá. Myslím, že je však možné uvažovat o funkci podobných textů. Je jím obhajoba nové konfigurace opresivního režimu. Režimu, který potřebuje od svých vedoucích kádrů především poslušnost a důsledný deklarativní souhlas s řadou rozporných tvrzení, jako že invaze je ve skutečnosti pomoc a monopol moci v rukou stranického aparátu je ve skutečnosti demokracie. Mnohé tak napovídá, že teorie formálního konsenzu může být pravdivá.

4 Uvedení širšího historického kontextu

4.1 Československo-peruánské vztahy

Diplomatické vztahy mezi Československou republikou a Peru byly navázány v roce 1922. Zpočátku byly diplomatické styky pokryty prostřednictvím velvyslanectví v Chile a v roce 1937 byly styky povýšeny na úroveň vyslanectví a v Limě byl otevřen československý zastupitelský úřad. Po okupaci Československa 15. 3. 1939 Peru nepřestalo uznávat právní existenci ČSR a udržovalo kontakty s exilovou londýnskou vládou. Po únoru 1948 se vztahy zhoršily československý chargé d' affaires rezignoval a úřad v Limě už nebyl obsazen diplomatickým pracovníkem. V roce 1968, po nástupu prezidenta Juana Velasca Alvarada, byly vztahy obnoveny a povýšeny na úroveň velvyslanectví. Od tohoto období se československo-peruánské vztahy rozvíjely v korektním ovzduší a prakticky neexistovaly sporné otázky. Důraz byl kladen především na obchodní oblast. [Ministerstvo zahraničních věcí 2016]

Podle pramenné základny nebyla československá emigrace v Peru příliš početná, řádově šlo maximálně o stovky občanů. První vlna proběhla během druhé světové války. V roce 1941 zde byl založen krajanský spolek v masarykovské tradici, který podporoval západní odboj. K druhé emigrační vlně došlo po roce 1948, část z nich tvořili pracovníci v Baťově továrně. Ke třetí vlně došlo po srpnové okupaci v roce 1968. Československé rozvědce se nepodařilo vytvořit o emigraci přesnější statistiky a ve svých zprávách zmiňuje pouze jednotlivce. [ABS, sign. 81204: 69]

Československou kolonii přímo kolem zastupitelského úřadu v Limě tvořilo brzy po ustavení zastupitelského úřadu na začátku sedmdesátých let osm rodin. [ABS, sign. 81204: 137] Její velikost kulminovala mezi lety 1973 a 1975, kdy žilo v Limě celkem 15 rodin. [ABS, sign. 81204: 183]

Rok 1968 nebyl zlomový jenom pro ČSSR, ale také pro Andský stát Peru. V tomto roce převzala vládu vojenská junta a do čela země se dostal prezident Juan Velasco Alvarado. Prezident Alvarado nastolil autoritativní reformistický režim, který se zaměřil na boj proti zahraničnímu kapitálu formou rozsáhlého znárodnování a provedl pozemkovou reformu. [Rouč 2014: 105-106].

Mezi významnější československé diplomatické mise v novém období patřila především návštěva ministra zahraničních věcí Bohuslava Chňoupka ve dnech 11-15 října 1974. [Opatrný 2015: 225] Návštěva ministra zahraničí je zmíněná i ve zprávě z pramenné základny. Na hodnocení FMZ z roku 1986 určenému rozvědce je ještě zajímavé, že znějí téměř stejně, jako současné hodnocení na stránkách ministerstva zahraničí. „Současné československo-peruánské vztahy jsou korektní, v politické oblasti není peruánské strany zájem o užší spolupráci, těžiště zůstává v ekonomické oblasti a obchodní výměně. Během návštěvy čs. ministra zahraničních věcí s. B. Chňoupka v Peru v r. 1974, která byla nejvýznamnější politickou akcí, byl pozván k reciproční návštěvě ministr zahraničních věcí Peru. Tato návštěva se dosud nerealizovala.“ [ABS, sign. 13035: 51]

Znovunavázání diplomatických styků proběhlo v době, kdy Peru procházelo zásadní změnou režimu. V Peru získala v roce 1968 v puči moc levicová vojenská junta a o tomto období se také hovoří jako o takzvané peruánské revoluci. [Booth 1983: 1-3]

Jak Peru tak Československo byly v sedmdesátých letech nedemokratické státy. A v některých momentech měly styčné body, ať už v tzv. antiimperialistické politice namířené proti USA, znárodnování nebo levicové rétorice. V práci těmto politickým souvislostem věnuji pozornost. Větší měrou se zaměřuji na perspektivu československých aktérů, ale nemůžu vynechat ani peruánský kontext. Bez místních souvislostí je obtížně si představit, v jakém prostředí příslušníci rozvědky žili, pracovali a také k čemu se vyjadřovali a co hodnotili. Ono ostatně slovo hodnotili, je dost možná správným klíčem k jejich práci. Z pohledu dokumentů určených pražské centrále rozvědky hodnotili neustále. Hodnotili politické režimy, rozličné organizace, nenadálé situace kolem provozu rezidentury, svoje vlastní kolegy nezastupitelském úřadě, cizí občany. Jejich pohled na peruánský režim je dle mého zajímavý tím, že obsahuje jak pragmatickou rovinu pohledu profesionálních analytiků, tak silnou ideologickou rovinu, kdy museli svoje zprávy, alespoň deklarativně zasazovat do marxisticko-leninského rámce. Mým předpokladem je, že komunistická ideologie jim dovoľovala popisovat peruánský režim s určitými sympatiemi, místy až jako spojence.

Tyto sympatie však vyznívají do ztracena, a z pramenné základny nic nedokládá, že by peruánský režim (respektive režimy, viz kapitola 5.7) nebyl k Čechoslovákům ve výsledku indiferentní.

Peruánská rezidentura patřila se svými šestnácti zaměstnanci za celé zkoumané období mezi relativně málo početné, rezidentura v bližším a pro zájmy ČSSR mnohem důležitějším Bonnu měla během celé normalizace přibližně sto příslušníků rozvědky a Washingtonská jich měla bezmála sedmdesát. [USTR 2010]. Velikost rezidentury v Limě – vzhledem k značné vzdálenosti, nijak zásadnímu objemu vzájemného obchodu a geopolitické situaci – není nikterak překvapivá a odpovídá nižšímu významu pro ČSSR. Oba režimy sledovaly v zahraniční politice jiné zájmy a nebyly si na první pohled příliš podobné. Československo bylo pevně zakotveno v bloku států s jedinou povolenou oficiální komunistickou ideologií, Peru bylo naproti tomu volněji zapojené v Hnutí nezúčastněných zemí a bylo ideově rozmanitější (nebyl tu sice svobodný tisk tak jako v demokratických státech, byl však částečně pluralitní, osciloval od křesťanských přes provládní až po marxistické). [Booth 1983: 160]

4.2 Specifická peruánská zkušenost, politické režimy v letech 1968-1989

Takzvaná peruánská revoluce začala v roce 1968 svržením vlády civilního prezidenta Fernando Belaúnde Terry. Peruánská revoluce, byla silným socioekonomickým procesem, šlo transformaci "zhora" pod záštitou autoritářského, ale levicově orientovaného vojenského režimu. Proces prošel dvěma poměrně odlišnými fázemi. Mezi 1968 a 1975 pod vedením prezidenta Juan Velasca Alvarada, vláda ozbrojených sil provedla řadu významných programů zaměřených na masivní redistribuce příjmů a moci ve společnosti. Součástí byly větší zásahy státu do ekonomiky, vyvlastnění některých sektorů, změny v pracovních vztazích, postupně i kontrola masových sdělovacích prostředků. Dalekosáhlé reformy však nevedly k prosperitě, ale naopak hospodářské recesi. V únoru 1975 došlo k nepokojům, které v armádních kruzích posílili pozici pravice. Zástupce konzervativních sil generál Morales Bermudez převzal během srpna 1975 moc a třicátého téhož měsíce byl jmenován novým prezidentem. Od roku 1975 do roku 1980, probíhala tzv. druhá fáze revoluce, stále to byl vojenský režim. V mnoha ohledech stále navazoval na ten Velascův. Režim se v tomto období zabýval ekonomickou stabilizací, snahou o oživení důvěry v podnikání, a musel, tak do jisté míry nastolit zastavit reformy první fáze revoluce. Nový prezident také pod tlakem generální stávkou přijal plán obnovy civilní vlády a novou ústavu v roce 1980. [Booth 1983: 165] Největší reforma peruánské revoluce byla pozemková reforma. Vojenský režim ji provedl na úkor velkých vlastníků půdy. Výsledkem bylo, že mezi lety 1968-1980 získalo zemědělskou půdu okolo 360 000 rodin, většina z nich v rámci farmářských družstev. [Palmer 2000: 184] Peruánská revoluce skončila jmenováním civilního prezidenta z lidové strany (Acción Popular) Fernando Belaúnde Terry v roce 1980. Tedy toho samého, kterého původně svrhla. V roce 1985 pak z demokratických voleb vzešla nová vláda Alana Garcia Pereze a vládoucí stranou se stala APRA (Alianza Popular Revolucionaria Americana) levicová strana sociálnědemokratického typu. Její vláda přesahuje zkoumané období, vládla až do 1990.

4.3 Vymezení historického kontextu československé rozvědky

V následující podkapitole představím úvod do historie československé rozvědky od komunistického puče v roce 1948 přes období normalizace, ze kterého pochází pramenná základna. Myslím, že je důležité uvést některé příklady činnosti rozvědky i v padesátých a šedesátých letech mimo zkoumané období. Normalizační rozvědka navazovala na tu z padesátých let, jak ideově, tak personálně, ale byla kvalitativně velmi odlišná. V pramenech, které zkoumám, je množství banálních informací, například o každodenní administrativě, o vztazích v komunitě kolem rezidentury, různých hodnocení objektů a lidí, popisy schůzek a večerí apod. V pramenech není ani zmínka o teroru, ani o explicitním fyzickém násilí ze strany příslušníků rezidentury.

Moc se projevuje prověrkami, hodnocením lidí na základě ideologie a chování. Sankce mohou spočívat například v zabavení pasu, nevydání víza. A práce by mohla lehce sklouznout k interpretaci, že rozvědka sice mohla lidem negativně vstupovat do života, ale nešlo o vyloženě zločineckou organizaci. Na příkladech z padesátých a šedesátých let, chci ukázat, že dějiny československé rozvědky mají i mnohem temnější stránku než jakou ukazují moje prameny. Po komunistickém puči v únoru 1948 došlo k reorganizaci československé rozvědky podle sovětského vzoru. Československo vybuodovalo dvě zpravodajské organizace, vojenskou rozvědku a rozvědku ministerstva vnitra. [Bittman 2000: 170]

V práci se zabývám aktivitami rozvědky ministerstva vnitra, ta byla také početnější, úspěšnější a politicky důležitější než vojenská rozvědka. Rozvědka ministerstva vnitra se rozrostla a operovala na všech kontinentech včetně zemí, kde Československo nemělo žádné přímé politické, vojenské či ekonomické zájmy. Už v polovině padesátých let působilo na 18 rezidenturách 123 kádrových příslušníků, z toho 90 operativců a jejich počet se dále rozšiřoval. Ve zkoumaném období sedmdesátých a osmdesátých let už existovalo více jak 70 rezidentur se stovkami kádrových příslušníků. Tito pracovníci rozvědky měli své legalizační funkce na velvyslanectvích a zastupitelských úřadech. Šlo o celou paletu činností, které jsou na těchto úřadech běžné. Mohli spadat pod ministerstvo zahraničních věcí jako diplomaté nebo pod ministerstvo zahraničního obchodu jako obchodní delegáti, ale našli se mezi

nimi i technici nebo údržbáři. Rezydentura měla podle funkcí nastavenou hierarchii: rezident, zástupce rezidenta, starší referent, referent a neoperativní pracovník (šifrer, technik, řidič, písařka, domovník). [USTR 2010]

Rezydenturu řídil rezident. Na početně silných a operativně náročných rezidenturách byli jmenováni 1-2 zástupci rezidenta, zpravidla pracovníci odboru zahraniční kontrarozvědky a vědecko-technické rozvědky. Na početně malých rezidenturách byl řízením pověřen starší referent.

Od roku 1953 se hlavní organizační útvar jmenoval Hlavní správa rozvědky MV, nebo také I. správa MV, I. správa SNB a po federalizaci v roce 1968 nově pojmenovaná Hlavní správa rozvědky FMV. [CDTR 2017]

V období padesátých a šedesátých let byla československá rozvědka po sovětské považována za druhou neúspěšnější ze zemí socialistického tábora. V některých ohledech mohla mít proti sovětské dokonce výhodu, důstojníci československé rozvědky se mohli někdy dostat snadněji k tajným informacím, protože některým Američanům se zdálo, že přijmout pozvání od sovětského diplomata může být více kompromitující než s československým. Během padesátých let neváhala československá rozvědka používat teror, jehož hlavním cílem bylo zastrašit aktivní odpůrce komunistického režimu. V roce 1953 například unesla v rakouském exilu žijícího sociálnědemokratického politika Bohumila Laušmana. Laušman dostal v tajném procesu sedmnáct let a v roce 1963 v československém vězení zemřel.

Rozvědka také stála pravděpodobně za bombovým útokem na Matúše Černáka v roce 1955 v Mnichově. Zastrášující akce byly spíše okrajové, hlavní agendou byly dezinformační akce, falzifikáty, falešné dopisy. Aktivní opatření padesátých a začátku šedesátých let byla chaotickou směsí dezinformací, manipulace, výhrůžek. Aktivním opatřením chyběla jasná koordinace z vedení, spolehlivě vedená administrativa. S politickým oteplováním také postupně přestala organizovat politické vraždy a soustředila se hlavně na politické dezinformace, ovlivňování západního tisku a zhoršování vztahů západních spojenců. V únoru 1964 vzniknul 8. odbor První správy ministerstva vnitra. Tento odbor měl přímo na starosti dezinformace a v následujícím období 1964–1968 došlo k výraznému kvalitativnímu i kvantitativnímu nárůstu. [Bittman 2000: 170–176]

Z hlediska celosvětové politiky jedna z nejzávažnějších operací československé rozvědky údajně proběhla v Indonésii v polovině šedesátých let a bezprostředně předcházela protikomunistickým masakrům v letech 1965–1966 velkého rozsahu. Rozvědka měla šířit dezinformace namířené proti Američanům a Britům a měla tak aktivně ovlivnit politickou situaci v zemi. Ladislav Bittman naznačuje, že Československo mohlo hrát určitou roli v podnícení pokusu o státní převrat indonéskými komunisty. Pokus o převrat byl potlačen a vyvolal silné protikomunistické nálady. Bittman hodnotí celou akci jako katastrofu s ohromným dopadem. Jistě by nebylo nezajímavé podrobit toto tvrzení dalšímu archivnímu výzkumu. [Žáček 2014]

Podle současných znalostí pramenů není možné s určitostí tvrdit, že československá rozvědka skutečně přispěla k neúspěšnému pokusu indonéských komunistů o puč a následným masakrům komunistů. I tak je ale zřejmé, že dezinformační odbor v Indonésii působil a vliv na události mít mohl. V tomto ohledu byla asi nejdůležitější indonéská operace dezinformačního odboru s názvem Palmer. Tato akce byla pojmenovaná po řediteli Společnosti amerických filmových importérů v Indonésii. Kapitána československé rozvědky, který akci připravoval, napadlo vypustit dezinformaci, že je ředitel společnosti William Palmer agentem CIA. Motivací bylo popudit Indonésany proti USA. Dezinformační odbor pro podporu věrohodnosti použil oblíbený trik, nechal zprávu uniknout v jiné zemi, v tomto případě Indii, zpráva byla publikována 12. září 1964 v deníku Ceylon Tribune. To podnítilo rozsáhle protiamerické demonstrace a indonéský prezident Sukarno obvinil USA ze spiknutí. V dubnu 1965 navštívil Indonésii šéf dezinformační správy KGB Ivan Agajanc a byl z výsledků operace nadšen. Československá rozvědka vypustila ještě několik dalších dezinformací, že se CIA chystá zavraždit prezidenta, že Malajsie chystá invazi se západní podporou. Nastalá protiamerická hysterie posilovala pozice místních komunistů, a ti se pokusili v září 1965 o puč. Zarážející je, že rezidentura československé rozvědky ani rezidentury ostatních zemí Varšavské smlouvy neměli o akci místních komunistů žádné informace. Puč indonéskými komunistům nevyšel a vyústil ve změnu režimu pod vedením generála Suharta, který proti komunistům krutě zakročil. Během následujících masakrů bylo popraveno půl milionu lidí. [Pacner

2002: 177–180] Popis těchto událostí dobře dokumentuje, jak nebezpečná může být práce s dezinformacemi a jak je obtížné předpovídat dynamiku nastalých společenských procesů.

Od začátku šedesátých let se podobně jako v celé společnosti v rozvědce formovali dva proudy, reformní a konzervativní. Reformní část se rekrutovala z mladších vzdělanějších důstojníků, kteří nebyli svázáni s padesátými lety. Reformisté byli například proti sovětské zpravodajské doktríně, podle které měl být nový agent nejdříve zkompromitován (například přijutím peněz). Byli si vědomi, že užitečnější může být volnější síť kontaktů složená s tzv. *důvěrných styků*. Měli také výhrady k tomu, že sovětské zájmy jsou na prvním místě na úkor československých. Konzervativní části chybělo vzdělání, zejména cizí jazyky a v průběhu šedesátých let ztráceli pomalu své pozice. Mladší reformistické křídlo si získalo i podporu ÚV KSČ – pět ze šesti operativních odborů na začátku tzv. *pražského jara* v roce 1968 vedli reformisté. [Pacner 276–278]

V průběhu pražského jara prakticky reformistické zvítězilo. Reformisté začali v dubnu 1968 sestavovat nový akční program. Mělo dojít k částečnému omezení vlivu KGB a většímu důrazu na národní zájmy. Rozvědka se měla reorganizovat, stát se menší a efektivnější. [Pacner 280–282]. Reformistická skupina bezprostředně po násilném potlačení pražského jara ztratila svojí pozici. Někteří zpravodajci si v krizové situaci zvolili emigraci. První z příslušníků československé rozvědky, kteří reagovali na okupaci útekem do zahraničí, byli pravděpodobně 31. 8. 1968 Václav Marouš a 3. 9. 1968 Ladislav Bittman. [Dvořáková 2016: 71] Po srpnu 1968 emigrovalo na Západ nejméně osm příslušníků rozvědky (za celé ministerstvo vnitra to bylo dokonce více než padesát osob). Někteří z nich, včetně nejznámějšího Bittmana, byli odsouzeni v nepřítomnosti k trestu smrti. [Tomek: 2001]

Nastupující normalizace se nevyhnula ani bezpečnostnímu aparátu. Nové vedení I. správy MV došlo k závěru, že nábor vyššího podílu vysokoškoláků, který probíhal v předsrpnových letech, byl celkově chybný. Na první pohled paradoxní závěr má své opodstatnění v režimní ideologii, vzdělání lidé kvůli svému třídnímu postavení nesprávně chápou společenský vývoj. Tak jako v jiných institucích došlo k čistkám a v kombinaci s defekcí pracovníků došlo k silnému personálnímu propadu.

Operativní úseky ztratily až 30% vzdělaných a zkušených pracovníků a celkově se zvýšil průměrný věk a snížila kvalifikace pracovníků. V absolutních číslech šlo o odchod více než dvě stě pracovníků. Otázka je, nakolik šlo při vyhazovech vysokoškoláků o ideologii a nakolik o sjednocení skupiny a zbavení se lidí s nezávislejším myšlením, protože relativně brzo si problém nové vedení uvědomilo. A už v roce 1974 bylo v rozvědce více nově přijatých vysokoškolsky vzdělaných příslušníků než v roce 1968. [Dvořáková 2016: 76–78]

Podle Schováňka se po roce 1968 československá rozvědka doslova proměnila v cestovní kancelář synků z nomenklaturních rodin. Schovánek rozvědku považuje za téměř neschopnou a velmi neefektivní. Typický agent byl podle něj úředník, který se snažil vycestovat na západ, a neudělat při tom průšvih, a bral to především pragmaticky jako ekonomickou příležitost. [Janda 2013]

Zkraje normalizace také došlo zřejmě k poslednímu (zdokumentovanému) „teroristickému“ aktivnímu opatření realizovaného československou rozvědkou. AO Vampír byl pokus o atentát na zakladatele a redaktora exilového časopisu Listy Jiřího Pelikána. Dva příslušníci římské rezidentury odeslali z pošty v Miláně Jiřímu Pelikánovi zásilku s výbušninou. Jiřímu Pelikánovi přišla zásilka podezřelá a při jejím opatrném otevření z obalu vyšlehl plamen. Pravděpodobně, ale nebylo cílem akce zabít, výbušnina nebo hořlavina mohla však Pelikána zranit. Během vyšetřování v roce 2004 soudkyně Obvodního soudu pro Prahu 6 rozhodla, že výbušnina nemohla Pelikánovi vážněji uškodit a po klasifikaci na případu na nižší stupeň byl případ promlčen. [Schovánek 2015]

4.4 Situace na jiných rezidenturách

4.4.1 Libyjská rezidentura

V roce 1977 byla rozkazem federálního ministra národní obrany arm. gen. Ing. Martina Dzúra ustavena Libyjská rezidentura. Rezidentura v Tripolisu měla z organizačního hlediska jiný status než ta v Limě. Stejně jako ta peruánská fungovala při československém zastupitelském úřadu, nespadala však pod Federální ministerstvo vnitra a pod jemu podřízenou Hlavní správu rozvědky, ale pod Federální ministerstvo národní obrany a jemu podřízenou menší rozvědku Zpravodajskou správu Generálního štábu Československé lidové armády. Důvodem pro angažmá armádní rozvědky byla přítomnost československých vojenských expertů, kteří měli libyjským ozbrojeným silám pomoci s výcvikem. Místní rezident plk. František Sýkora v Libyi zároveň působil na legalizační funkci armádního experta. Hlavní úkoly rezidentury byly obdobné jako v Peru, vybudování agenturní sítě s důrazem na důležité místní síly. Podobně jako v Peru měla rezidentura v Libyi za úkol sledovat a vyhodnocovat strategické zájmy USA v oblasti. Kromě tohoto obecného úkolu měla také vyhodnocovat vyzbrojování libyjských ozbrojených sil západní technikou a získávat vzorky. V této oblasti několika dílčích úspěchů rezident dosáhl. František Sýkora získal zhruba třináct vzorků západní bojové techniky a technickou dokumentaci. Celkové hodnocení libyjské rezidentury však vykazuje podobnost se situací v Peru. Vyplývá z něho, že se nepodařilo dosáhnout hlavního cíle, a to bylo vybudování trvalé agenturní sítě. [Žáček 2011: 74–77]

4.4.2 Kubánská rezidentura

Rezidentura v Havaně měla, tím že spadala Hlavní správu rozvědky podobný status, jako ta v Limě. Také byla srovnatelná z hlediska obsazenosti. Byla jen o něco málo větší, v sedmdesátých a osmdesátých letech měla 17 pracovníků rozvědky. [USTR 2010] Vzhledem k mezinárodní situaci a rozsahu spolupráce Československa a Kuby byl však její význam pro Československo mnohem větší. Mezi situací na Kubě a v Peru se nabízí i několik dalších analogií, obě země se po převratu levicových sil

dostali do hledáčku socialistických zemí. V obou zemích založila legální rezidenturu sovětská KGB i československá I. správa – v Peru měla KGB několikaměsíční předstih – na Kubě zřídili obě rozvědky rezidenturu prakticky souběžně, KGB v květnu 1960 [Andrew 2008: 57] a I. správa formálně v květnu a prakticky i s přidělením příslušného rezidenta v červnu 1960. Zásadní rozdíl byl v těsnější vazbě na kubánský režim. Hlavním úkolem rezidentury byla pomoc při obraně kubánské revoluce. Československá rozvědka s kubánskou také úzce spolupracovala, poskytovala například jejím příslušníkům školení. Udržovala kontakt i s nejdůležitějšími postavami režimu, například s Raúlem Castrem. [Žáček 2012: 20–3]

5 Analýza pramenů přímou historickou metodou

5.1 Rozčlenění pramenů, jejich typologie

Když bych měl vytvořit periodizaci pramenné základny, nabízí se několik kritérií. První je čistě kvantitativní. Z tohoto pohledu bych poměrně nahrubo svazky rozdělil na ty ze sedmdesátých a ty z osmdesátých let. Svazků ze sedmdesátých let je výrazně víc než z osmdesátých. Celkově jde 2176 dokumentů ze sedmdesátých let a 460 dokumentů z let osmdesátých. Bez bližšího zkoumání z toho neplyne jiný závěr než, že rozvědka byla v sedmdesátých letech aktivnější. Jestli zatím stojí politické vysvětlení – blízkost levicových režimů, kterou jsem nastolil ve výzkumných otázkách – však není jednoznačně průkazné. Směr vysvětlení, že rozvědce se v novém peruánském režimu směřujícímu k demokracii daří hůř kvůli jeho charakteru se, ale stále nabízí. Ještě je třeba podívat se na periodizaci pramenů kvalitativní optikou, čím se prameny obou dekád liší. Zaprvé v pramenech z osmdesátých let není žádný strategický dokument, který by vyšší pasivitu vysvětloval. Také v nich už nejsou informace od *sovětských přátel*. Svazky ze sedmdesátých let jsou plné plánů, hodnocení a kontaktů. Nejobsáhlejší svazek osmdesátých let Agenturně operativní prostředí Peru, čítající 258 stran je v tomto jiný. Není tak útržkovitý, a má až encyklopedický charakter. Většina informací působí, že mohla být veřejně dostupná a minimum je označené razítkem přísně tajné. Největší prostor dostává hodnocení politické situace, jednotlivých stran, zahraniční orientace. Zprávy popisují na

povrchní, ale systematické úrovni i další jevy, např. strukturu hospodářství (na úrovni procent pro jednotlivá odvětví, vývozu v mil. dolarů apod.), spolupráce s Československem (kromě obchodu a výměny studentů docházelo ještě k občasným kulturním aktivitám, jako byl zájezd souboru SLUK v roce 1983). Větší prostor, přibližně pětinu ze svazku, dostaly informace o levicové scéně. Opět jsou sice přehledně zpracované, ale nejdou do hloubky. V tomto svazku není ani náznak operativní práce. [ABS 13035: 1–258] To neznamená, že na operativní postupy příslušníci rozvědky v osmdesátých letech zcela rezignovali. Kromě sníženého množství operativní práce se změnil její důraz. Měli několik kontaktů s občany USA.

5.2 Popis rezidentury, organizační struktura

Československá rozvědka spadala od federalizace Československa v roce 1969 pod federální ministerstvo vnitra (FMV) a oficiálně byla označena jako Hlavní správa rozvědky FMV (nebo také jako I. správa SNB). Hlavní správa se dělila na jednotlivé odbory podle zaměření nebo regionální působnosti. Rezidentura v Peru patřila pod 52. odbor – Odbor USA a Latinské Ameriky (politické rozvědky) a část zaměstnanců pověřených komunikací s centrálou v Praze patřila pod 50. odbor – Odbor spojení – rádio, šifra, kurýrní služba. V letech 1971 až 1988 se na rezidentuře vystřídalo šestnáct pracovníků rozvědky. Všichni měli tzv. legalizační funkci buď pod ministerstvem zahraničních věcí, nebo pod ministerstvem zahraničního obchodu a vedle toho měli utajenou rozvědnou funkci. Rozvědných funkcí, tedy profesních zařazení bylo na peruánské rezidentuře šest – rezident, starší referent, referent, šifrář a písárka. Vedoucí pozici měl rezident, pokud nebyl dlouhodobě k dispozici, byl pověřen řízením starší referent. Nejdéle působícím rezidentem a také nejaktivnějším rozvědkářem byl pplk. Richard Hochman, který ve funkci rezidenta působil celá sedmdesátá léta a skončil v polovině let osmdesátých. Za celé období pro rozvědku pracovala jen jedna žena, a to ve funkci písárky. [USTR 2010]

Zvláštní pozici měl na rezidentuře šifrář. Na rozdíl od ostatních se ho týkal zpřísněný bezpečnostní režim. Nesměl se stýkat s žádnými cizinci. To znamenalo, že nemohl na žádné společenské akce, ani oficiální pořádané zastupitelským úřadem. Nemohl ve svém bytě zaměstnávat cizince, což byla především na úklid běžná praxe. [ABS 81204: 359] Dále pod rozvědku spadali tajní spolupracovníci řízení rezidentem. Často se u nich nedá určit jejich identita, někteří byli peruánští občané, a v pramenech vystupují jen pod krycími jmény. Tajnými spolupracovníky se také mohli stát českoslovenští občané, kteří jeli do Peru pracovně.

Platové ohodnocení příslušníků rozvědky bylo pochopitelně nadprůměrné, oproti průměrnému platu mohl rozdíl činit několik desítek procent. Nadporučík s absolvovanou rozvědnou školou v SSSR a sedmiletou praxí u bezpečnostních složek měl v roce 1975 na pozici staršího referenta 3390 Kčs. Vedoucí 52. odboru pro USA a Latinské Ameriky s téměř dvacetiletou praxí měl v roce 1987 plat 6150 Kč. [USTR 2010] Průměrný plat v roce 1975 činil přibližně 2300 Kčs a v roce 1988 přibližně 3000 Kčs. [Havelková 2009: 202]

Přesné datum ustavení limské rezidentury sice nelze z pramenné základny jednoznačně určit, ale lze z ní docela dobře sestavit obrázek o počátcích jejího fungování a přibližně ho odhadnout. Koncem sedmdesátých let se v dlouhodobé analýze činnosti rezidentury sice objevuje konkrétní datum „Rezidentura LIMA bola otvorená 15. 12. 1969, plánovanú operatívnu činnosť započala prevádzat' v roku 1970“. [ABS 12547: 25] Nicméně jde spíše o formálně stanovené datum, ze kterého vyplývá, že už byl v prosinci 1969 pravděpodobně hotový plán na její založení. Nejstarší dokumenty z rezidentury naznačují, že šlo spíše o pozvolný proces zkraje roku 1970. Z 16. 4. 1970 pochází dokument *Zpráva o bezpečnostním režimu na ZÚ Lima*. Náčelník 4. odboru správy A pplk. Miroslav Chytrý s krycím jménem Chládek v něm popisuje špatnou bezpečnostní situaci na nové rezidentuře a navrhuje opatření. Píše, že v novém sídle ZÚ byla zahájena činnost v únoru 1970 a zároveň je ve zprávě zmíněné, že v době zahájení činnosti v nové budově zastupitelství nebyli ještě žádní pracovníci rozvědky. Z toho plyne, že rezidentura byla ustavena pravděpodobně mezi únorem a dubnem 1970. [ABS 81204: 63–67]

Ještě před založením rezidentury rozvědky byl v Limě založen zastupitelský úřad. Před pořízením, respektive pronájmem samostatného domu bylo sídlo ZÚ v bytě charge d'affaires Věroslava Vágnera, který působil v Limě od prosince 1968. Nutno podotknout, že Věroslav Vágner byl diplomat vyslaným ministerstvem zahraničí a pro ministerstvo vnitra, respektive československou rozvědku z největší pravděpodobností nepracoval. V průběhu roku 1970 se zastupitelský úřad přestěhoval do samostatné budovy. Nová budova byla pronajata na adrese Avenida Salaverry 3119, širokém bulváru směřující jedním směrem k městské pláži a druhým do centra města. Jednou z hlavních starostí po ustavení nové rezidentury bylo její zabezpečení. Už v prvních dokumentech adresovaných pražské centrále se píše o nedostatečnostech v téhle oblasti. Argumentuje se jak nedostatkem pracovníků, tak konkrétními technickými opatřeními. K zajištění bezpečnosti ZÚ bylo v dubnu 1971 instalováno v budově zabezpečovací zařízení. Zajímavá je z této doby první zmínka o sovětské přítomnosti naznačující vzájemné vztahy. Během července 1971 měla většina pracovníků dovolenou. Před odjezdem na dovolenou odmontoval rezident Richard Hochman poplašné zařízení a po dobu dovolené ho nechal uložené na sovětském zastupitelském úřadě. [ABS 81204: 649]

Po montáži poplašného zařízení bylo dalším důležitým opatřením zřízení šifrovacího oddělení. Tzv. ŠO nebo TŠO byla zabezpečená místnost pro správu tajných dokumentů, ale i například náhradních klíčů rezidentury, a která je vybavená náležitou technikou, především šifrovacím strojem. Šifrovací oddělení bylo důležité pro krytý a zabezpečenou komunikaci s pražskou centrálou. Převažující způsob komunikace rezidentury s centrálou před zřízením šifrovacího oddělení byl dopis zaslaný kurýrem. Zřízení této místnosti urgoval Richard Hochman již od samého počátku rezidentury. K tomu, však bylo nutné vyslat do Peru techniky z Československa. Ve zprávě z dubna 1972 si Hochman stěžuje centrále „TŠO je zde opravdu nanejvýš nutné. Stávající budova ZÚ je však pro zřízení TŠO naprosto nevyhovující a nemělo by smysl posílat sem technickou skupinu před její výměnou. Má více než dvouletá snaha o výměnu budovy byla až doposud marná. Snad se s tím hne nyní v souvislosti s plánovaným zřízením TŠO a příjezdem technické skupiny. Prosím také Vás v tomto směru o podporu.“

O efektivitě rozvědky vypovídá, že k objednání technické skupiny a instalaci příslušné techniky došlo až po dvou letech provozu v květnu 1972. Nakonec došlo i k výměně budovy, na kterou si ve zprávě Hochman stěžoval, ale až o rok později. V budově na Baltazar la Torre 398, přibližně pět minut chůze od původní budovy, zůstal zastupitelský úřad dodnes. [ABS 81204: 124–127]

Zatímco *chargé d'affaires* Věroslav Vágner pod rezidenturu nespadal, jeho nástupce velvyslanec Josef Mejstřík měl na rezidentuře funkci staršího referenta. Na rezidenturu nastoupil v listopadu 1971 a řídil ho o čtyři roky mladší rezident Richard Hochman s legalizační funkcí obchodního rady. V jeho životopise je zajímavé, že se ještě před jeho působností v Peru měla CIA pokusit o jeho *naverbování*. Tato služba s ním údajně navázala kontakt na jaře 1968 v Buenos Aires, a měla jej přemlouvat k emigraci. Velvyslanci sloužila další budova v československém nájmu, rezidence velvyslance. Budova byla opět v docházkové vzdálenosti od dalších objektů. [ABS 81204: 813–815]

O personálním obsazení v sedmdesátých letech obsahuje pramenná základna poměrně detailní informace, na personálie osmdesátých let je skoupá. Součástí pramenné základny nejsou žádné informace o ukončení činnosti na rezidentuře. Poslední zpráva je z ledna 1989 a nic v ní nenaznačuje, že se blíží ukončení činnosti. Jde o obsáhlou zprávu, která pracuje s téměř výhradně s veřejně dostupnými informacemi. Popisuje aktuální situaci v Peru od hospodářské situace přes úroveň bydlení až po levicový terorismus a vztahy s USA. [ABS, sign. 13035: 222–239]

5.3 Získávání tajných spolupracovníků

Jedním z úkolů rezidentury bylo získávání tajných spolupracovníků. Směrnice k této činnosti – *verbování* – se opakovaně měnily, i když jádro zůstávalo stejné. Rozkaz ministra vnitra z 25. 1. 1978 definoval tři možné cesty k jejich získávání, a to buď na základě ideových pohnutek nebo na základě poskytnutých výhod nebo na základě kompromitujících skutečností. [Salivarová-Škvorecká 2000: 403] V pramenné základně jsou detailněji popsány dva neúspěšné pokusy o tzv. *verbovku*. První z nich se týkal diplomata Plíška zmíněného v kapitole o žijících aktérech 2.3. Druhý z nich

začal na návrh rezidentury. V průběhu roku 1975 si vytypovali technika, který v Peru pracoval pod ministerstvem zahraničního obchodu, kde měl na starosti technický dozor nad montážemi dieselových agregátů dodávaných ČKD. Šlo o vysokoškolsky vzdělaného odborníka, který mohl po Peru cestovat a měl řadu pravidelných cest mimo Limu. To byl také hlavní důvod, proč se na něj důstojníci z rezidentury zaměřili. Ve zprávě ze září to referent rozvědky Pavel Šmíd shrnul takto: *Využitelnost po linii obrany, vzhledem k pracovnímu zařazení a jeho pravidelným stykům s techniky mimo Limu.* Zpráva přišla na centrálu k náčelníkovi 52. odboru I. správy pplk. Jiřímu Šimovičovi. Technik Faltýnek (změněné jméno) byl v té době na několikátýdenní dovolené v Československu. Náčelník odboru kontaktoval místní oblastní odbor I. správy odpovídající Faltýnkovu bydlišti a zaúkoloval je jeho prošetřením a sjednáním schůzky se záměrem získání spolupráce (ne nutně na první schůzce). Důkladné prošetření se mělo týkat, jeho charakterových vlastností, rodinného života, celkové pověsti, politické angažovanosti, postojů ke krizi v roce 1968, stykům se zahraničím a případným kontaktům na emigraci. Součástí pramenné základny jsou tři strany, které uvedená témata důkladně rozvádí. Technik Faltýnek je sice nestraník, politicky se nijak neangažuje, ale z pohledu rozvědky vyznívá jeho složka kladně – *tehdejším slovníkem je bez závadových poznatků* – akcentovaná je především slušnost. Oblastní příslušník následně telefonoval k Faltýnkovi domů. Dovolal se jeho otci, představil se mu jako pracovník ČKD a sdělil mu, že s ním potřebuje mluvit a že za ním v příštích dnech zajede – konkrétní termín nedomluvil. Centrála stanovila datum návštěvy a z Prahy poslala k rozhovoru svého důstojníka. S místním příslušníkem vyrazil k němu domů, trochu ho vylekal, když se představil jako zaměstnanec ministerstva vnitra. Ze schůzky se omluvil, že musí hlídat děti a sám údajně navrhl schůzku před svým odletem do Peru za několik dní v Praze. O několik dní se skutečně setkali v pasáži Alfa a zašli na hodinu a půl od stejnojmenné kavárny. Probrali jeho práci a důstojník rozvědky se ho zeptal i na téma nevhodného chování montérů. Faltýnek se montérů zastával: *Pokud jde o naše montéry hovořil o nich vcelku dobře. Hodnotil jejich těžké pracovní podmínky, ve kterých jsou nuceni dělat, v odlehlých vesnicích, nemohou jít ani na pořádné jídlo a jejich ubytování je také často nekulturní.* (viz kapitola 6.3). Nicméně i přes to, že se jich zastával, vyprávěl o konkrétním případě popíjení

alkoholu na hotelovém pokoji, kdy na jednoho montéra zavolali místní policii. K nabídce samotné tajné spolupráce se příslušník rozvědky nedostal. Vysvětlil mu, že o schůzce nemá mluvit, a nechal Faltýnka podepsat slib mlčenlivosti. Pokud by ho v Peru potřebovala rozvědká zkontaktovat, dohodl si s ním heslo. Jestli ke spolupráci nakonec došlo, se v pramenech nedochovalo v závěru zprávy je jen návrh oslovit ho až bude v příštím roce na dovolené v ČSSR. [ABS 81204: 558–589]

Pokus o *zverbování* diplomata Plíška byl také neúspěšný. Podobně jako u technika je součástí pramenné základny jeho ideový profil a popis schůzek. Z pohledu rozvědky byl však Plíšek mnohem cennější, slibovali si od něj, že jim pomůže s *rozpracováním objektu peruánského ministerstva zahraničí*. Před jeho odjezdem na peruánský zastupitelský úřad si s ním domluvil schůzku příslušník z pražské centrály 52. odboru I. správy FMV. Setkal se s ním v restauraci Jadran na Malostranském náměstí. Zajímavostí je, že v pramenné základně je doložená účtenka z této schůzky, jako příloha č. 3. Jde také o jedinou účtenku z celého korpusu. Na rozdíl od technika Faltýnka se hned na začátku schůzky představil příslušník jako zástupce československé rozvědky. Ptal se ho na jeho pravidelné kontakty s peruánským diplomatem Reus Luxardem. Plíšek sdělil, že na základě rozhovorů s Luxardem předpokládá, že je pracovníkem peruánské rozvědky. Nejde o nijak překvapivou domněnku, práce v diplomacii a rozvědných službách se běžně překrývala a zúčastnění si to zřejmě dobře uvědomovali. Plíšek také zmínil, že se ho Luxardo ptal na rezidenta Richarda Hochmana – toho v té době před nástupem na zastupitelský úřad ještě neznal. Je tedy dost dobře možné, že i peruánská strana věděla, že Hochman je rozvědkák. A také tím jen potvrdil mínění, které československá rozvědká už měla. Nabídka spolupráce na této schůzce zatím nepadla. Schůzek proběhlo na podzim roku 1972 ještě několik. A nakonec k tzv. *verbovacímu pohovoru* došlo. Příslušník rozvědky se snažil Plíška k tajné spolupráci motivovat dvěma argumenty. První byl, že už se kvůli Luxardovi jistě dostal do hledáčku tajných služeb a pro všechny zúčastněné strany by bylo lepší, kdyby se sám v operativní práci vyznal. Druhý argument byl ideologický. Tajnou spolupráci líčil příslušník jako morální povinnost a možnost podílet se aktivně na zajišťování bezpečnosti ČSSR. Plíšek spolupráci zdvořile odmítnul. Tím rozhovor pochopitelně neskončil a příslušník se ho ještě snažil přesvědčovat. Argumentoval

hlavně jeho bezpečím před cizími tajnými službami. Plíšek používal tři argumentační strategie. Svoje odmítnutí omlouval, tím že si důvěry nesmírně váží, a že svoje bezpečí zvládne uhlídat i jinými než operativními postupy. Dále svoje rozhodnutí vysvětloval tím, že se chce věnovat naplno diplomacii. Rozhodnutí rozvědka akceptovala a na Plíškovu zahraniční misi to dále zřejmě nemělo zásadní vliv. Nadřízený příslušníka, který *verbovku* prováděl, napsal krátké půlstránkové vyhodnocení celé akce. Samotné odmítnutí v něm shrnul takto „Problém přijetí anebo odmítnutí spolupráce je věcí kandidáta verbovky a s odmítnutím spolupráce se budeme setkávat i v budoucnu.“ Z celého průběhu udělal dva závěry. Příslušník udělal chybu v tom, že celé setkání zorganizoval ve veřejné restauraci, a ne v oficiálních prostorách ministerstva vnitra, kde by měl psychologickou výhodu. A chyba byla, že příslušník platil v navštívených restauracích za oba dohromady, což mohl *kandidát spolupráce* vzhledem ke svému postavení a vzdělání chápat jako nevhodné uplácení. [ABS 81204: 225–266]

Popis úspěšného získání tajného spolupracovníka v pramenné základně není. Celá československá rozvědka získávala ročně pouze 20–30 tajných spolupracovníků, tedy agentů a *důvěrných styků*. Přitom lidé zařazení do kategorie důvěrných styků o tom mnohdy vůbec nevěděli – to byly takzvané nevidované DS. [Pacner 2002: 423]

5.4 Prameny se zpravodajskou hodnotou

Hodnotit dnes zpravodajskou hodnotu dokumentů rozvědky není jednoduché. Chybí k tomu interpretační klíč ze strany centrály, případně KGB pokud zprávy putovaly dál než do Prahy. Nikde v celé pramenné základně se nedozvíme, jak a k čemu byly zprávy dále využívány. Priority rozvědky je možné částečně odhadnout na základě cílů, které si stanovila v dlouhodobých plánech. Ty jsou v rozšiřování počtu tajných spolupracovníků, získávání informací o hlavním nepříteli, pronikání k složkám peruánského státu. Pramenů se zpravodajskou hodnotou není v objektových svazcích mnoho, u většiny dokumentů je snadné identifikovat, že ji nemají, ostatně to jejich autoři často i přiznávají. Určit ty, které ji mají, je obtížnější. V pramenech nejvíce vystupuje jedna část bezpečnostního aparátu, rezidentura. Druhá strana, centrála, která zprávy přijímá, je v pramenech zastoupená o poznání skromněji. V celé pramenné

základně se nevyskytuje žádná komunikace, která by vysloveně oceňovala nějakou konkrétní zprávu z rezidentury, nebo by nějak analyzovala její hodnotu. Nikde není ani napsané komu bude dál postoupena (kromě adresáta) nebo k čemu bude využita. A tak nezbývá než se pokusit její hodnotu vytušit z kontextu. Jako relativně cenné informace působí zprávy získané od tzv. *sovětských přátel* nebo zprávy určené *sovětským přátelům* (viz kapitola 5.6).

Kromě pochopitelné komunikace se sověty, která vycházela z logiky komunistického režimu, se objevily i příležitosti, kdy československá rozvědka měla motivaci informovat další třetí stranu. Na přelomu roku 1973 a 1974 informovala II. správa FMV (rozvědka pro boj s vnějším nepřítelem) důstojníky I. správy FMV o poznatcích o peruánském diplomatovi Reus Luxardovi. Ten už byl zmíněn jako potencionální pracovník cizí rozvědky ve zprávách o verbování diplomata Plíška (kapitola 5.3) z podzimu 1972. Tehdy šlo však o věcné konstatování, že je pravděpodobně agent. Dokonce s ním ani Plíškovi nerozmlouvali další setkání. Právě naopak, jen chtěli pochopitelně později informovat, co se na setkání probralo. II. správa FMV naopak vykreslovala Luxarda v těch nejhorších konotacích: „Po stránce politické se projevoval jako reakcionář s fašistickými sklony. Svůj odpor k socialismu dával otevřeně najevo.“ a na jiném místě „Po charakterové stránce se projevil jako vychytralý, sobecký a lakomý.“ I. správa pak tyto informace předala blíže nespecifikovaným Kubáncům – v dokumentu označení jako *kubánští přátelé*. O výrazné zpravodajské hodnotě lze ovšem pochybovat, protože kromě vágně formulovaného podezření, že jde o pracovníka rozvědky a o charakterově a ideově „špatného člověka“ zpráva mnoho dalšího neříká. [ABS, sign. 81204: 201–203]

Obecně se dá říci, že vzhled československé rozvědky do peruánského režimu byl v sedmdesátých letech větší než do zastupitelského úřadu USA a jiných definovaných zájmových objektů s USA spojených. A naopak v dokumentech z osmdesátých let se důvěrné nebo tajné zprávy o peruánském režimu prakticky nevyskytují a jediné poznatky jsou k institucím a lidem spojených s USA. Řekl bych, že je poměrně pochopitelné, že lepší přehled o situaci měla během levicového vojenského režimu sedmdesátých let než později během přechodu k demokratické vládě v osmdesátých letech. Za vlády vojenského režimu a především v první fázi, kdy

byl u moci prezident Juan Velasco Alvarado, dokázala přinášet i informace ohledně konfliktů uvnitř režimu. Zpravodajská hodnota se postupně snižuje a v osmdesátých letech zprávy působí jako by byly převzaté z veřejného tisku. Svazky první poloviny sedmdesátých let nabízejí poměrně dobrou představu o pnutích uvnitř vojenské vlády.

Československá rozvědka měla také k dispozici kompletní strukturu MZV Peru se jmenným seznamem zaměstnanců včetně soukromých adres. Informace z ministerstva jim pravděpodobně vynášel poradce ministra Mejia Baca se kterým měli pravidelný kontakt. Z pramenů není jasné, jestli šlo o tajného spolupracovníka, ale podle formulace, že styky s ním jsou většinou přátelského, osobního charakteru není ani vyloučené, že šlo jak o tajného spolupracovníka, tak informátora pplk Hochmana, který vynášel informace v z jiného důvodu než je tajná spolupráce. V pramenech je zmíněné, že měl Mejia Baca pravidelný osobní kontakt přímo s ministrem zahraničních věcí Miguel Ángel de la Flor. Díky tomuto vysoce postavenému kontaktu se v pramenech objevují náznaky o dvou křídlech v režimu, levicovém a konzervativním už v roce 1973. Zvláštností těchto zpráv je, že se v nich objevuje pravděpodobně jediný explicitní pokus o vtíp, a to když se Richard Hochman podepisuje známým kódovým označením Jamese Bonda 007 – příloha č. 4. [ABS, sign. 12548: 171–202]

Z hlediska politických dějin jsem v pramenech identifikoval dvě nejdůležitější zprávy. První z nich se týká ohrožení života prezidenta Juana Velasca Alvarada v roce 1973. Druhá se týká odposlechů na zastupitelských úřadech socialistických zemí v roce 1975. Vzhledem k tomu, že první zpráva byla československé rozvědce poskytnuta sovětskou stranou, a druhá naopak československou rozvědkou sovětům, umístil jsem odstavce o nich do kapitoly 5.6 o sovětském vlivu v Peru.

Dokumenty zpravodajské hodnoty se netýkají výhradně jen sedmdesátých let. Jejich těžiště se postupně přesouvá od peruánské vlády k zastupitelskému úřadu USA.

Z tajných spolupracovníků relativně cenné informace mohl v první polovině osmdesátých let přinášet Hermano. Šlo nejspíše o peruánského důstojníka některé z ozbrojených složek, který se spřátelil s několika vysoce postavenými důstojníky USA, s brigádním generálem Thomasem Langem (Air Force Inteligent Service), nebo plukovníkem Jamesem Flemingem (United States Air Force). Československá

rozvědka se snažila vést přehled o tom, kdo z občanů USA pracuje pro CIA. Například v květnu 1984 informoval plk. Josef Závada ze 47. odbor I. správy – odbor pro Střední a Dálný východ – že v Japonsku skončil II. tajemník zastupitelského úřadu USA Michael Sulick a jeho příští angažmá bude v Peru. Zajímavá je informace, že během jeho pobytu v Japonsku se měl nepravdělně stýkat s českými kádrovými pracovníky a opět se tak opakuje situace, kdy o sobě diplomaté vědí nebo tuší, že pracují pro rozvědku a zároveň se stýkají. [ABS, sign. 12548: 298].

Michael Sulick v kariéře pracovníka CIA pokračoval a dostal se na významné vedoucí pozice [Mazzeti 2007]. Díky tomu je dnes možné ověřit, že informace československé rozvědky byla pravdivá. To ale neznamená, že jde o informace se skutečně velikou hodnotou. Stejně jako byla určitá část legálních zaměstnanců československého zastupitelského úřadu agenty rozvědky, tomu bylo i na ostatních zastupitelstvích. A není důvod předpokládat, že o sobě vzájemně nevěděli. Jindy o příslušnosti k rozvědce informoval dokonce denní tisk. 14. 12. 1978 měl vyjít článek v časopisu, že člen americké rozvojové organizace AIFLD William Doherty je agent CIA. [ABS, sign. 12548: 232]

5.5 Plány a jejich vyhodnocení

Dalším typem dokumentů v pramenné základně jsou plány a jejich hodnocení. Jejich struktura je po celé období sedmdesátých a osmdesátých let obdobná. Na začátku dokumentu se definují instituce, o které má rozvědka zájem. Poté se popíše jejich funkce a význam. Popíše se personální struktura instituce a vyjmenují se osoby, ke kterým by se rozvědka chtěla dostat, nebo ke kterým si myslí, že má potenciál se dostat. Vyjmenují se osoby s tzv. *stykové základny* (tajní spolupracovníci, nebo jiní vědomí či nevědomí informátoři). V hlavičce dokumentu se také obvykle definuje, na jaký časový úsek je plán určen. Ten může být jeden rok, ale třeba jen několik měsíců. Určí se hlavní cíle, které by chtěla rozvědka tzv. *rozpracovávat* a do kterých by chtěla následně tzv. *pronikat*. Například ve zprávě o ministerstvu zahraničí věci Peru z dubna 1973 si stanovují vyhodnocení už za tři měsíce. Přitom si objekty zájmu definují poměrně velkoryse: „Základním úkolem pro toto období je efektivněji rozšířit

stykovou základnu s cílem proniknutí do klíčových úseků (sekretariát ministerstva zahraničních věcí sekretariát pro plánování, úseky zpracovávající problematiku USA, OEA, západní Evropu a ZST) Kontrolním datem, ke kterému budeme vyžadovat zprávu o plnění stanoveného plánu je 31. 7. 1973.“ [ABS, sign. 12548: 223] Tento plán lze počítat mezi ty částečně úspěšné. Díky kontaktu na Mejia Baca koncem června sepsal rezident Richard Hochman dvoustranou zprávu vyhodnocující situaci na ministerstvu. Zpráva neobsahuje pro vyhodnocení plánů obvyklou frázi, *rozpracování objektu se nepovedlo*, ale skutečně obsahuje několik vhladů. Opět upozorňuje na pnutí uvnitř režimu, o kterých se zmiňují v předcházející části o pramenech se zpravodajskou hodnotou. Ministerský předseda a druhý nejdůležitější muž režimu Mercado Jarrín měl údajně zasahovat do pravomocí ministerstva zahraničí. Hochman také informuje, že se nedaří reorganizace ministerstva a může za tím být záměr ministrových podřízených. [ABS, sign. 12548: 275]

Československá rozvědka byla v tomto období schopná získávat sice většinou obecné, ale přesto interní tajné informace z ministerstva. Natolik blízko k peruánskému režimu jako v prvním období vojenské junty do roku 1975 se už nepřiblížila. V osmdesátých letech už v pravidelných plánech peruánské ministerstvo zahraničí, a jiné státní instituce úplně chybí. Zájem se v nich přesouvá hlavně k zastupitelskému úřadu USA. Obecně lze říci, že nastavené plány byly hodnocené nejčastěji jako neúspěšné. Situace se v čase navíc zhoršovala. V hodnocení pronikání na zastupitelský úřad USA z roku 1981 se neúspěch přiznává formulací: „Celkově nebylo v rozpracování objektu dosaženo výraznějšího pokroku. Úkoly k HN nebyly splněny v celém rozsahu a průběh plnění ukázal nedodržování stanovených termínů. A v roce 1986 následuje další přiznání neúspěchu: „Objekt ZÚ USA v Limě je naší rezidenturou rozpracován řadu let. Za poslední období dvou let se nepodařilo přímo do tohoto objektu proniknout. Rozpracování je bohužel málo efektivní a v současné době rezidentura prakticky nemá možnosti k získávání rozvědných informací z objektu. Jistou nadějí na nepřímé rozpracování objektu byl TS Lusin, který ovšem v současné době ztratil rozvědné možnosti a navíc se ukazuje, že k tomuto úkolu má malé osobní předpoklady.“ Příslušníci se pochopitelně snažili stanovit příčiny neúspěchu. Ty měly obvykle podobně neurčitý charakter. Neúspěch vysvětlovali například nedostatečným

počtem příslušníků anebo tím, že se příslušníci prostě málo angažovali: „příčiny tohoto stavu lze vidět v nedostatečné orientaci KP ve vyhledávací a typovací činnosti.“ [ABS, sign. 12548: 71–111]

5.6 Role SSSR

Zpravodajské služby Sovětského svazu nepovažovali dlouhá desetiletí Latinskou Ameriku za důležitou oblast. Neměli zde své zájmy a nepředpokládali ani šance na větší úspěch. Vždy pro ně měly přednost oblasti v Evropě, Asii a na Středním a Blízkém Východě. Ještě za vlády Stalina se nejdůležitější akce bezpečnostních složek na území Latinské Ameriky zaměřila na vraždu vypovězeného ruského komunisty Lva Trockého. V této operaci však nešlo o sovětské zájmy v regionu, ale její smysl byl vnitropolitický a měl sloužit k zastrašení nepřátel v Sovětském svazu. V padesátých letech měl Sovětský svaz diplomatické mise a rezidentury KGB jen ve třech latinskoamerických zemích, Mexiku, Argentině a Uruguaji.

K výraznému zvýšení zájmu o region ze strany sovětského svazu došlo, až po kubánské revoluci na konci padesátých let. Vztahy mezi Sovětským svazem a revoluční Kubou měli komplikovanou dynamiku, ale obecně lze s určitou mírou zjednodušení říci, že se z obou zemí stali na dlouhou dobu trvalí a silní spojenci. [Andrew 2008: 49–53] Sovětský svaz neměl před nástupem vojenské junty v roce 1968 s Peru diplomatické vztahy. Naopak po nástupu nového peruánského režimu dosáhl mnohem užší spolupráce než s jakoukoli jinou zemí Latinské Ameriky kromě Kuby a Nikaraguy. [Berrios 1991: 365]

Krátce po navázání peruánsko-sovětských diplomatických styků byla založena historicky první rezidentura KGB v Limě. Sovětská rezidentura vznikla v srpnu 1969, tedy o několik měsíců dříve než československá – ta formálně vznikla v prosinci 1969, ale fakticky až mezi únorem a dubnem 1970 [ABS, sign. 81204: 63–67] Podle Mitrochina se rezidentuře podařilo získat několik kontaktů ve vojenské juntě, a dokonce naverbovali jednoho agenta přímo z okruhu prezidenta Velaska. Celková atmosféra, vzájemné kontakty a odlišné směřování nové levicové vojenské junty vedly KGB k navázání oficiální spolupráce s peruánskou rozvědkou SIN. SSSR a Peru na

základě těchto kontaktů podepsali smlouvu o vzájemné spolupráci. Jejím předmětem byla výměna zpravodajských informací a dokonce výcvik příslušníků SIN ze strany KGB. Podle Mitrochinova hodnocení se zdá, že sovětská KGB byla úspěšnější než československá I. správa SNB. Kromě hlavního nepřítele USA se aktivity KGB v určitém rozsahu zaměřily také na peruánský maoismus. [Andrew 2008: 72–78]

O vlivu sovětského svazu na působení československé rozvědky není důvod nikterak pochybovat. Hlavní správa rozvědky SNB (I. správa SNB) byla řízena a kontrolována sovětskou státní bezpečností. Sovětská strana měla ekvivalentně pojmenovanou instituci I. Hlavní správa KGB SSSR. Spolupráce zahraničních „přátel“, neboli kontrola ze strany SSSR byla upevňována formou bilaterálních smluv uzavíraných na úrovni federálního ministra vnitra a předsedy KGB. [Žáček 2008: 325-327] Vybraní pracovníci rozvědky jezdili studovat rozvědnou školu do Sovětského svazu. I když se v pramenech moc konkrétních informací nevyskytuje, je zřejmé že SSSR na působení rezidentury v Limě nějaký vliv mělo. Tam, kde se v pramenech skutečně hovoří o něčem politicky významném, se obvykle objevuje poznámka, že jde o informaci od *sovětských přátel*. V pramenech nejsou téměř nikdy žádné sovětské instituce jmenovány. Není popsáno, jak s nimi proběhlo setkání, nikdy nejsou použita žádná jména, a obvykle je u zprávy jen krátká noticka, že informace pochází od sovětských přátel. Příznačné je, že jsou to jedny z mála politicky hodnotných informací.

Sovětští přátelé například poskytli československé rozvědce informaci, že 25. 7. 1973 přijal peruánský prezident Juan Velasco Alvarado kubánského tituláře a setrval s ním v pětihodinovém rozhovoru. Prezident Alvarado měl údajně kubánskou stranu informovat, že skupina peruánských generálů proti němu během jeho závažného onemocnění intrikovala, tak aby mu nebyla poskytnuta rychlá a účinná lékařská péče. Cílem měla být jeho smrt a získání moci. Kubánská strana měla v případě poskytnout nezávislé lékaře, kteří odhadují, že Velasco může žít ještě tři roky. Zároveň Alvarado poskytnul plán změn procesu revoluce Fidelu Castrovi - sám se obával, že vydrží jen několik měsíců. [ABS, sign. 12546: 32]

Potvrzením prosovětské orientace Peru z období peruánské revoluce je dokument z 30. 11. 1972. Jde o telegram z Havany a z dokumentu není zcela jasné, od koho informace pochází – jde pravděpodobně o informaci od sovětské, kubánské nebo peruánské strany. Jde o informaci o budoucí prosincové návštěvě Kuby ze strany nejvyšších důstojníků Peru. Mají se zúčastnit rozsáhlých manévřů kubánských ozbrojených složek. Účelem měla být praktická ukázka účinnosti sovětských zbraní a demonstrace prosovětské a antiamerické orientace. Součástí programu měla být i delegace chilského prezidenta Salvadora Allendeho a setkání s Fidelem Castrem. Dokument je součástí práce jako příloha č. 2. [ABS, sign. 81204: 140]

Jindy měli poskytnout sovětské přátelé telefonní seznam zastupitelské úřadu USA a seznam agentů CIA v peruánské armádě. V pramenech je jen telefonní seznam, druhý seznam se nedochoval. [ABS, sign. 12547: 32] Jestliže jsem několikrát upozorňoval, že je málo zaznamenaných předání informací ze sovětské strany, naopak jsou zprávy ještě méně četné. Nejdůležitější z nich je zpráva, kterou českoslovenští zpravodajci předali sovětům 16. června 1975. Zajímavé na zprávě je, že pochází z krizového období těsně před změnou režimu. V únoru proběhli v zemi dramatické nepokoje namířené proti vládě a v srpnu nakonec došlo ke konzervativnímu převratu. Od neznámého kontaktu v peruánské rozvědce zjistili, že: „měla peruánská rozvědka zavést na všechny zastupitelské úřady zemí socialistického tábora a některé kapitalistické zastupitelské úřady nejmodernější sovětskou odposlouchávací techniku“. [ABS, sign. 12549: 171]

5.7 Role USA

Československá rozvědka po celé zkoumané období deklarovala za svoji prioritu vyhodnocování zájmů USA v regionu. Nejdůležitější objekt byl z tohoto pohledu zastupitelský úřad v Limě. Rozvědčíci k němu pravidelně vypracovávali plán *rozpracování objektu ZÚ USA v Limě*. Samotnou volbu zdůvodňují povšechnými formulacemi: „Hlavním objektem rozvědného zájmu čs. rozvědky v Peru je ZÚ USA, což vyplývá z těchto důvodů: zastupuje zájmy USA v Peru a realizuje zahraniční politiku vlády USA v Peru. Je místem, kde se nachází utajované materiály a

informace. Na ZÚ jsou legalizovaní pracovníci US speciálních služeb.“ [ABS, sign. 12547: 171] V tomto posledním bodě byla situace na československém zastupitelském úřadě podobná a minimálně mezi pracovníky v diplomacii a rozvědných službách bylo obecně známé, že zastupitelský úřad automaticky poskytuje základní zázemí pro legalizaci rozvědné činnosti. Vzhledem k rozsahu amerických zájmů v Peru byl zastupitelský úřad USA výrazně větší než ten československý. Ve zprávě z prosince 1972 odhaduje důstojník rozvědky Richard Hochman, že velvyslanectví USA je v současné době obsazeno asi 40 diplomaty. [ABS, sign. 12547: 454]

Vláda USA byla v počátcích nového Velascova režimu poměrně opatrná. V té době byly v zemi silné protiamerické nálady, došlo ke znárodnění některých severoamerických podniků, především důležitého ropného koncernu IPC (International Petroleum Company). Vzájemné vztahy Peru a USA se však nikdy nepokazily na takovou úroveň jako například na Kubě po tamním levicovém převratu. Vláda Peru zvládala svůj levicový a nacionalistický antiamerikanismus relativně chytře moderovat. V USA navíc stále silně kubánský příklad a báli se, že by silnější sankce vehnaly Peru do těsnějšího spojení se Sovětským svazem [Brands 2010: 475]

Rezident Richard Hochman v prosinci 1972 k vztahům mezi USA a Peru zaznamenává tento postřeh: „Vzhledem k vysoké nacionalistické vlně, která v Peru existuje od nástupu současné vojenské vlády, nezaznamenal jsem žádný případ, kde by se některý politik nebo důstojník postavil otevřeně na obranu USA zájmů.“ přesto však ze soukromých rozhovorů ví, že řada představitelů režimu ve skutečnosti s USA sympatizuje včetně předsedy vlády a řady ministrů a připravil také jejich seznam. [ABS, sign. 12547: 462–464]

Ve svých plánech namířených proti USA si rozvědčící pravidelně stanovovali za cíl získání kontaktů v americkém zastupitelském úřadu. V terminologii rozvědky se jednalo o *budování stykové základny* nebo *budování ideoagentury*. To především znamenalo, že chtěli získat ke spolupráci někoho uvnitř úřadu, nebo naopak dovnitř dostat svého *tajného spolupracovníka*. [ABS, sign. 12547: 51–58]

Za celé zkoumané období se jim pravděpodobně nepovedlo řídit tajného spolupracovníka uvnitř zastupitelského úřadu USA. Čeho reálně československá rozvědka ve vztahu k USA dosáhla? Pokud se dá vůbec hovořit o nějakých úspěších, tak lze o věci menšího dosahu. V roce 1976 získala interní telefonní seznam, seznam společností se vztahem k USA, a údajně také získala seznam agentů CIA v peruánské armádě, ale ten se nedochoval. [ABS, sign. 12547: 108–220] Docílit tajné spolupráce s někým uvnitř zastupitelského úřadu USA se jim zřejmě nepodařilo, alespoň o tom není v pramenech žádná zmínka.

Část informací z rozvědných zpráv byla získaná z veřejných zdrojů. Rozvědčíci z rezidentury odebírali v osmdesátých letech americký časopis *Covert Action*, který byl kriticky namířen proti CIA. Z něj se například v lednu 1982 dozvěděli, že Morton Palmer a David Nickerson, zaměstnanci ZÚ USA spadají také pod CIA. [ABS, sign. 12547: 250] Některé dílčí poznatky pravděpodobně mohly mít určitou malou zpravodajskou cenu. V roce 1986 zpracovali dokument, který poměrně detailně popisuje postup najímání místních sil *Informace o podmínkách přijímání a kontrarozvědném režimu tzv. místních sil zaměstnaných na US ZÚ ve třetích zemích*. Popisuje postup prověrky nových uchazečů, profil vhodných kandidátů i jejich platové ohodnocení. [ABS, sign. 12547: 96–100]

Několik zpráv se týká americké antropoložky Susan Stokes. Nejde sice o úplně typický příklad jejich zájmu, ale je vhodný z hlediska mé výzkumné otázky, v které se ptám, jestli se zprávy rozvědky alespoň v něčem zakládají na pravdě. Obvykle se ve zprávách zabývají zaměstnanci různých agentur, vojáky, úředníky apod., u kterých je po třiceti, čtyřiceti letech obtížné vyhledat co dělají. U publikující akademičky je to však mnohem jednodušší. Na jejích současných webových stránkách, které má pod Yale University se dá lehce ověřit, že detaily ze zprávy souhlasí. Skutečně v uvedeném období byla studijně v Peru přes Fulbrightovu nadaci. Na tomto příkladu je vidět, že minimálně jedna zpráva má pravdivé jádro.

Zpráva o Susan Stokes je z listopadu 1981. Jako u většiny ostatních zpráv o osobách se nejprve začíná jejím politickým hodnocením. Kontakt se Susan Stokes proběhl přes tajného spolupracovníka Lachtana, jehož pravá identita ve svazcích není. Zprávy týkající se její osoby jsem Susan Stokes přeložil do angličtiny a v mailové

komunikaci mi události potvrdila. Vzpomněla si i na skutečné jméno tajného spolupracovníka. TS Lachtan se s ní měl poprvé sejit 7. 10. 1981 v redakci deníku El Diario. Podle Susan Stokes šlo o novináře, zaměstnance deníku. Stokes a ještě jeden občan USA historik Ted Hoffman mu měli předat tiskový materiál z Washington Post, ve kterém se psalo o návrhu jmenování budoucího velvyslance Franka Ortize. Toto jmenování měli oba považovat za urážlivé ve vztahu k Peru, protože šlo o člověka údajně ve spojení se CIA. Tuto informaci jim údajně potvrdili kontakty z okruhu peruánské armády. Dále se chtěli domluvit na zveřejnění podpisové akce občanů USA v Peru proti jmenování Franka Ortize velvyslancem USA v Peru. TS Lachtan jim slíbil, že to bude samozřejmě možné. Před další schůzkou dostal instrukci od svého řídicího důstojníka pplk. Richarda Hochmana (ve zprávách důsledně pod krycím jménem jako Charvát), aby Stokes přesvědčil, ať se sama pod petici nepodepisuje. Motivace mi v tomto bodě přijde nejasná, možná pplk. Hochman zvažoval její další tzv. *vytěžování*, případně přímo spolupráci formou důvěrného styku a nechtěl, aby na sebe příliš upozorňovala. Jí samotné řekl Lachtan, že je to proto, aby se nevyzradila její aktivní účast na akci a mohla být jako aktivistka užitečná i v budoucnu. Susan Stokes to nejprve slíbila, ale později řekla, že to z mravních důvodů musela podepsat. Petici s šedesáti podpisy občanů USA deníku El Diario předali, nikoliv však prostřednictvím Lachtana. Snaha o tzv. další *rozpracování* a *vytěžování* ze strany rozvědky pokračovala. Dál proběhlo několik schůzek, které Charvát zhodnotil, že měli minimální nebo žádnou zpravodajskou hodnotou a není možnost jakéhokoliv rozšíření spolupráce. Pro ni samotnou byly pozdější schůzky s Lachtanem nepříjemné a v mailové komunikaci napsala, že jí naháněl hrůzu a pravidelně ji obtěžoval a volal do místa bydliště. Nakonec využila studijní možnost odjet z Limy, a věnovala se studiu indiánských komunit v horských regionech mimo hlavní město. Svůj odjezd do hor dnes interpretuje částečně tak, že před Lachtanem utekla. Lachtan její odjezd do hor ve také zprávě potvrzuje. Zajímavá je ještě schůzka 25. 6. 1982, kdy Lachtan pozval Stokes na oběd, podobně jako napadlo mě ověřit, jestli si pplk. Hochman nevymýšlí ve svých zprávách, napadlo pplk. Hochmana, jestli si nevymýšlí ve svých zprávách jemu TS Lachtan, doslova píše: „Protože jsem o tomto pozvání věděl předem, měl jsem možnost restauraci navštívit a přesvědčit se o styku, o tom že Lachtan jmenovanou

skutečně pozval, aniž by o tom věděl, a tím došlo také k jeho prověrce.“ Někdy mezi srpnem a zářím se Susan Stokes vrátila do USA. Za zmínku ještě stojí, že se Frank Ortiz nakonec velvyslancem stal. [ABS, sign. 12547: 253-275]

5.8 Peruánský režim

Československá rozvědka se nejbližší k peruánskému režimu dostala v první polovině sedmdesátých let. V kapitole 5. 4. jsem psal o relativně cenných informacích od poradce ministra zahraničí Mejia Baca, které od něj v té době získávali. Nejobsáhlejší svazek o Peruánskému režimu nebyl o ministerstvu zahraničí, kde Mejia Baca působil, ale o poradním sboru prezidenta a zároveň jeho kanceláři, tzv. COAPU. Zprávy o této instituci obsahují poměrně detailně popsané personální obsazení kanceláře, popis jednotlivých pravomocí, bezpečnostní režim objektu, způsob náborem zaměstnanců nebo interní telefonní seznam. Kancelář prezidenta byla důležitá instituce s pravomocemi výkonné moci. Informace československá rozvědka získávala od několika novinářů, kteří pravidelně docházeli na porady COAPU. Jeden z nich je v pramenech označen přímo jako *důvěrný styk*, což byla forma tajné spolupráce. Nemusela být však nutně vědomá. Další dva novináři byly označeni jako rozpracované typy. Pod termín *rozpracování* se mohlo schovat více činností. Novináři možná ani nemuseli vědět, že komunikují s rozvědkou, a proto nebyly označeny jako tajní spolupracovníci nebo naopak spolupráci odmítli. [ABS, sign. 12546: 17-49]

Relativně významným představitelem vojenského peruánského režimu byl Joaquin Heredia Cabieses. Richard Hochman se s ním spřátelil už v roce 1969, kdy působil jako velvyslanec Peru v Praze. Po návratu do Peru pracoval na ministerstvu zahraničních věcí na pozici ředitele pro informace a sekretáře pro záležitosti administrativy. Nic v pramenech nenasvědčuje tomu, že by byl vědomým spolupracovníkem československé rozvědky. Na druhou stranu při svém postavení mohl vědět, že se přátelí s pracovníkem rozvědky a samozřejmě není vyloučené, že byl sám v nějakém vztahu k peruánským tajným službám. Tomu by mohlo nasvědčovat, že udržoval přátelský vztah s obchodní korespondentkou Novotnou (více o ní píšou v kapitole 6.3.1.) [ABS, sign. 81204: 652]

Zajímavým vhladem do peruánské pozice je dokument, který Heredia Cabieses zaslal peruánskému velvyslanci v Praze. Napsán byl na podzim 1973 krátce po porážce levicového režimu Salvadora Allendeho v Chile. Není zcela zřejmé, zda se jedná o únik nebo jeho kopii sám Heredia předal československé rozvědce (Hochmanovi). Jde o obecnější analytický text popisující mezinárodní vztahy optikou hnutí nezúčastněných států, jakési třetí cesty mezi kapitalismem a komunismem. V mezinárodních stycích předpokládá demokratizaci vztahů a nestaví se ani na stranu USA ani Sovětského svazu. Předpokládá posun od bipolárního světa k multipolárnímu. Rétorika dokumentu nicméně akcentuje více socialismus než kapitalismus. Konzervativní převrat v Chile chápe podobně jako komunisté a označuje ho za reakční a uvědomuje si nebezpečí, že by mohl zpomalit i peruánský revoluční proces. Nicméně chce mít z Chile nadále pragmatické a korektní vztahy. [ABS, sign. 12548: 275–289]

Vztah Čechoslováků k místním peruánským komunistům nebyl nijak intenzivní. Rétoricky si jich v dokumentech váží, ale reálné kontakty rezidentury s místní komunistickou stranou Peru byly minimální a odrážejí její relativně slabé postavení v peruánském systému. K určitým setkáváním docházelo, v pramenech je například zmínka, že v březnu 1976 dostali od někoho z vedení KS Peru doporučení na místní spolehlivé pracovní síly. Na zastupitelství pak zřejmě vykonávali provozní pozice jako je úklid a údržba. [ABS, sign. 81204: 489] Kromě toho je v pramenech také informace, že všichni pracovníci československého zastupitelského úřadu měli lékaře, který je členem KS Peru. Kontakt na něj získali přes zastupitelský úřad SSSR, který jeho služby využíval také. [ABS, sign. 81204: 362]

5.9 Ohrožení rezidentury

Z pramenné základny je těžké posoudit, jestli a nakolik se o rezidenturu zajímaly cizí tajné služby (Peru, USA). Pokud jde o bezpečnostní problémy, nejvíce jich souviselo s krádežemi. Některé z nich mohly mít souvislost s rozvědnou prací, ale žádné přímé doklady tomu nenasvědčují. Mnoho přímých dokladů o činnosti jiných zpravodajských služeb na československé rezidentuře nezískali. V prvních letech Velascova režimu, předpokládali, že se o ně místní služby nezajímají. V lednu 1973 v korespondenci centrále referent Josef Mejstřík vyvozuje, že: „Z dosavadních našich zkušeností sice dedukujeme, že se na nás peruánské složky nezaměřují a že nebezpečí není tedy tak akutní jako v zemích hlavního nepřítele, nemůžeme si však dělat iluze o tom, že by se na nás nesoustřed'ovala zdejší síť agentů zpravodajské služby zemí hlavního nepřítele, a že poznatky o nás nejsou pečlivě v jejich ústřednách vyhodnocovány a evidovány.“ [ABS, sign. 81204: 157] Jinými slovy nepředpokládali zájem ze strany peruánského režimu, ale zájem ze strany USA. Přitom však neměli schopnosti a kapacity určit o něm něco bližšího.

Nejvíce událostí spojených se snížením bezpečnosti se stalo v roce 1975. Špatná hospodářská situace a nespokojenost s vládou vedla k silným protestům. Jeden z referentů rezidentury je v dubnu 1975 popisoval takto: „Dne 5. 2. 1975 vypukly v Limě pouliční nepokoje, došlo k vypalování objektů, k rabování obchodů. Vojsko tvrdě zasáhlo a podle úředních zpráv bylo na straně kriminálních živlů 86 mrtvých. Podle neúředních informací bylo mrtvých několik set. Byl vyhlášen výjimečný stav, který trvá dosud. První týden byl stanoven zákaz vycházení od 20:00 hodin večer do 05:00 hodin ráno“. Československý zastupitelský úřad musel tehdy přijmout řadu bezpečnostních opatření. Technici a obchodníci tou dobou přítomní v Peru byli staženi z hotelových ubytování dlouhodobě do prostor úřadu. Pracovníkům se zakázalo vycházení z jiného důvodu než nakupování. Výslovně byl také zmíněn zákaz chození na městskou pláž. Zavedeny byly také pravidelné bezpečnostní porady s Vasilem (skutečné krycí jméno, zřejmě šlo o kontakt ze sovětského zastupitelského úřadu). [ABS, sign. 81204: 419] K ochraně objektu a osobní obraně rezidentury byla přidělena jedna pistole ráže 7,65 mm. [ABS 81204: 649]

Protesty a celkově neutěšená situace v zemi postupně vyústily ve změnu režimu. Nový prezident Francisco Morales Bermudez převzal vládu v srpnu 1975. Šlo sice o převrat, ale proběhl rychle a nekrvavě. V kontextu změny režimu působí podezřele řada zpráv z léta a podzimu 1975 o krádežích v bytech československých občanů, namontovaných odposleších na zastupitelské úřady socialistických zemí (zmíněno v kapitole 5.6) a sledování. Dne 8. 6. 1975 Vykradli byt obchodního rady na MZO a také příslušníka rozvědky ve funkci staršího referenta. Dne 16. 6. 1975 proběhlo další vloupání do služebního bytu obchodního delegáta. Dne 25. 9. 1975 proběhlo ve večerních hodinách vloupání do budovy obchodního oddělení. Byly ukradeny osobní věci delegátů v celkové hodnotě 800 USD. Opakovaná vloupání, informace o odposleších v kontextu politických změn působí podezřele. A příslušníci také ve zprávách zmiňují, že je jim to podezřelé. Centrála je ve zprávě z října nabádá ke zvýšené ostražitosti a upozorňuje, že motivem krádeží mohl být úmysl zabudování odposlouchávací techniky. Nicméně k nějakému pochopení nebo objasnění událostí z jejich strany nakonec nedošlo. [ABS, sign. 81204: 426–550]

Kromě těchto krádeží došlo dvakrát k vykradení služebního vozidla Toyota Corona v listopadu 1973 a lednu 1975. Tato informaci mi přijde zajímavá, ani ne tolik z bezpečnostního hlediska jako spíš tím, že dobře ilustruje vyšší životní standard pracovníků rozvědky, tím že si mohli dovolit pořídit automobil střední třídy [ABS, sign. 81204: 383] V osmdesátých letech se už zprávy o krádežích nevyskytují. Otázkou je, jestli to bylo zlepšením bezpečnostní situace nebo například menší aktivitou rozvědky, která se odráží v menším počtu pramenů.

6 Analýza pramenů kritickou diskurzivní analýzou

6.1 Řeč komunistické moci – analýza komunistického jazyka

Kniha *Řeč komunistické moci* vznikla v devadesátých letech a je složena z textů vzniklých ještě v předlistopadovém režimu a jde o první českou analytickou práci zabývající se sémantikou komunistického jazyka (analyzuje texty z Rudého práva). K práci ji přikládám, protože mi osvětlila důležitou komponentu komunistického jazyka, a to určitou nesmiřitelnost.

Podobně jako Françoise Mayer otevírá téma pochybnosti smysluplnosti dokumentů bezpečnostních složek, tak se v *Řeči komunistické moci* pochybuje o smysluplnosti jazyka celé komunistické ideologie. V předmluvě se autor Karel Palek ptá, jestli ideologický jazyk Rudého práva vůbec o něčem skutečném vypovídá. Myslím si, že jde pravděpodobně o dobově podmíněnou otázku, za kterou předpokládám existenci diskurzu o komunistickém jazyku, jako o něčem blábolivém a nesmyslném a samotné položení otázky dávalo v devadesátých letech větší smysl než dnes. Palek si na tuto řečnickou otázku odpovídá, že komunistický jazyk má nějaký řád a skutečně o něčem vypovídá. Podle Palka jde o ideologický obraz světa, který je sice imaginární, ale řád vypovědí je vzájemně koherentní. [Fidelius 1998: 11-12]

Palek analyzuje, jakým způsobem se zachází s pojmem lid. A ten je přitom podle Palka opravdu klíčová kategorie k pochopení socialistické ideologie. Lid je v dobovém ideologickém slovníku obvykle pracujícím lidem, jinde je možné stát lidu po boku, po boku lidu stojí umělci, náš lid je do socialistického společenství nepočítán, nebo také v různých etapách vývoje společnosti tvořily lid různé společenské třídy, různé sociální skupiny. Lid je v propagandistických textech používán restriktivně, některé skupiny ve společnosti, například umělci jsou vyjmenovány zvlášť, jakoby vůbec nebyly součástí lidu, přitom se na lid odvolává i ústava z roku 1960, ta stanovuje, že veškerá moc patří pracujícímu lidu. Na první pohled nesoudržné používání lidu má však svoji logiku, které má inspiraci v marxismu. Lid je historicky proměnlivou kategorií, vždy má svoji pevnou součást, a to jsou bezprostřední výrobci materiálních hodnot. Jediným způsobem jak se k nim, respektive k němu přidat je hrát také pokrokovou roli v dějinách, tedy jít ve směru dějin, tak jak ho vědecky odhalil

marxismus-leninismus. [Fidelius 1998: 19-28] Důležitý je tu pojem pokrokový, lid (zde je používán obdobně jako pojem proletariát) je pokrokový už ze své povahy, ale u ostatních složek společnosti jde o relační vztah k úloze v dějinách.

Myslím, že to co Karel Palek popisuje, je konzistentní s Marxovým uvažováním. Opozice pojmů reakční a pokrokový je součástí jeho díla. A podobně jako propagandisté v Rudém právu používal tyto pojmy relačně. Stejný objekt může být postupně v čase zároveň reakčním a zároveň progresivním, záleží na jeho pozici k ostatním objektům v hierarchii. Názorným příkladem může být samotné Marxovo uvažování ohledně demokratické strany složené z buržoazie, ta mohla být zároveň pokroková - vůči absolutismu, a reakční - vůči demokracii. [Marx 1848] Je to vlastně i docela snadno uchopitelný koncept, například úkolem buržoazie je v období nerovnováhy mezi výrobními silami a výrobními prostředky ke konci feudalismu překonat aristokracii – potud jsou progresivní silou. Dále však rozvíjejí kapitalismus do takové míry, že nastane nová nerovnováha, tentokrát však přechod k další společenské formaci a z dříve pokrokové buržoazie se nově stává reakční síla.

Karel Palek jde ve svých úvahách dál za jazykovou analýzu komunistické řeči – snaží se i osvětlit podstatu komunistického myšlení – mluví o totalitním myšlení jako zastřešujícím pojmu, který se může vztahovat i na fašismus. Nejde tu prvé řadě o marxismus, na hlubší rovině jde o jakési vnitřní ustrojení člověka, jde o stav myšlení, které se dostalo do bodu, kdy se nedokáže vyrovnat s nejednoznačností světa. Před samotnou ideologií je tu ještě psychologická vrstva, která vysvětluje motivaci jejího přijetí. Totalita je podle Palka duchovní kapitulací před pluralitou a ambivalencí světa. Přijetí ideologie je tedy mimo jiné i osobním a intelektuálním selháním člověka, který touží (ze zcela pochopitelných existenciálních důvodů) po celistvém jednoduchém světě. [Fidelius 2000: 84–86]

Hlavní rys tohoto totalitního/komunistického myšlení je vztah buď-anebo. Zkrátka není žádné střední cesty. Buď jsi plně s námi (pokrok) nebo proti nám (reakce). V takto vyostřeném vidění světa zanikají důležité rozdíly a ztrácí se schopnost vidět rozmanitost světa. V komunistickém jazyce se například opakovaně vrací motiv, podle kterého splývá „buržoazní demokracie s fašismem. Stejný princip se opakuje i v mnou analyzované pramenné základně. Rezident Richard Hochman v

jedné své zprávě hodnotí politickou stranu APRA jako pravicovou a s fašistickými rysy. [ABS, sign. 12547: 484] Přitom jde o sociálně demokratickou stranu, stranu, která je na politické ose komunistům relativně blízko. V rámci vyostřeného vidění světa ji neváhají umístit na druhou stranu osu.

6.2 Analýza pramenů a popis korpusu

Před výběr dokumentů je nejprve potřeba, co nejpřesněji popsat korpus a určit relevantní kritéria dokumentů pro samotnou diskurzivní analýzu. Obvyklá délka jednoho dokumentu, (spojená žánrem, důvodem, tématem či kontextem) se pohybuje v rozmezí dvou až čtyř stran A4 s počtem znaků srovnatelných s normostranou. Pokud jde o pramennou základnu z hlediska žánrů a typů dokumentů vhodných pro diskurzivní analýzu jsem určil několik základních typů – a částečně tak navazují na členění pramenů z hlediska přímé historické metody z kapitoly 5.1.

1) Zprávy o organizacích, institucích a spolcích

Mají velmi obecný charakter, obsahují relativně málo faktických (ověřitelných tvrzení), ale obsahují řadu predikačních strategií a ideologického jazyka. Obvykle jsou velmi technické, obsahují informace o vstupech do budov, rozsahu ostražky, fungování vrátnic, funkcích zaměstnanců, telefonních linek v budově apod. Pojednávají jak o cizích institucích – peruánských a USA – tak i o vlastním zabezpečení československé rezidentury. Díky svému technickému až neutrálnímu jazyku, který se až na výjimky nevztahuje k lidem, hodnotám, ideologiím nejsou pro diskurzivní analýzu příliš vhodné.

2) Zprávy o osobách

Oproti zprávám o organizacích jsou konkrétnější, obsahují popisy jednání, rozborů názorů podle zřejmého ideového klíče. Prameny mají někdy zřetelnou

narativní strukturu. Popisují například jednání postav, jejich prohršky. Někdy popisují proces získávání tajných spolupracovníků, nebo popisují kontakty s již získanými spolupracovníky. Jindy jde o různé kádrové posudky, prošetření, kde narativní struktura ustupuje heslovitému seznamu vlastností podle šablony.

3) Zprávy o vlastní činnosti

Jde především o již zmíněné hodnocení a plány. Obsahují informace z obou předchozích typů. Obsahují seznamy organizací a osob z hlediska jejich důležitosti. Stanovují si pro ně cíle. Do organizací chtějí *proniknout nebo k nim získat poznatky*. K osobám chtějí také získat poznatky nebo je získat ke spolupráci.

6.3 Kritická diskurzivní analýza vybraných textů

6.3.1 Pracovnice obchodního oddělení

Jako hlavní skupinu textu pro diskurzivní analýzu jsem si zvolil obsáhle zdokumentovaný případ obchodní korespondentky paní Novotné (změněné jméno). V roce 1970 nastoupila jako administrativní pracovnice na obchodní oddělení zastupitelského úřadu v Limě, a měla na starosti vyřizování korespondence. Krátce po svém příjezdu vzbudila značný zájem rozvědky. Může to znít překvapivě, ale z hlediska počtu jsou dokumenty zabývající se paní Novotnou nejčastěji řešený případ v prvních letech rezidentury vůbec. Dokumenty se nezabývají ani tak její prací, jako jejími názory, a především jejím osobním životem. Jde o několik desítek stran, přičemž podobnou pozornost si zasloužilo už jen zabezpečení nové rezidentury, zřízení tajné šifrovací místnosti a režim práce s tajnými dokumenty. Tuto skupinu textů, které spadají do mnou navržené typologie *zpráv o osobách*, jsem vybral jako první, protože je chronologicky první a díky většímu rozsahu obsahuje řadu témat, které bude možné rozpoznat i v pozdějších textech.

Případ paní Novotné je zajímavý tím, že bezprostředně po nástupu na zastupitelský úřad ji začala rozvědka ve svých zprávách centrále velmi silně kritizovat. Kritika na její stranu začala v listopadu 1970, pravidelně pokračovala, až došlo k jejímu odvolání z Peru v květnu 1972. Pokud motivem byla snaha o její odvolání, je zajímavé, že to trvalo relativně dlouho. A ukazuje to na možné limity moci rozvědky (jak rezidentury, tak i centrály, která byla celou dobu o záležitosti informována). Paní

Novotná nespadala pod ministerstvo vnitra, ale pod ministerstvo zahraničního obchodu a je tedy možné, že měla nějaké zastání z této instituce. Z pohledu pplk. Richarda Hochmana, který se v jejím odvolání nejvíce angažoval, tak nemusela být jednoduše odvolatelná a musel vynaložit větší úsilí, aby ochranu její domovské instituce přetlačil. Tomu by napovídalo několik indicií. Zaprvé ve zprávách kolem března 1972, kdy rezidentura s centrálou domlouvala její odvolání, Charvát případnou obavu z ministerstva zahraničního obchodu zmiňuje: „Na MZO to musí vědět minimální počet lidí, protože je nebezpečí, že ji to její přítelkyně napíše. Upozorňuji, že Novotné napsaly její přítelkyně z MZO, že jsem si na ní stěžoval, ačkoliv dopis byl adresován kádrovce. V případě vyzrazení by to na Novotnou působilo negativně a zvýšilo by se nebezpečí, že tím spíše by zůstala.“ [ABS, sign. 81204: 677] Charvát během roku 1972 opakovaně argumentoval hrozbou její možné emigrace a její odvolání připravoval v konspirační atmosféře. Později to na centrále mjr. Ježek ve zprávě ze 7. 12. 1972 shrnuje takto: „Ve spolupráci s nasazeným KP Sýkorou na MZO byla centrálou provedena kombinace na stažení Novotné do ČSSR.“ [ABS, sign. 81204: 137]

Za povšimnutí stojí především pojem *kombinace na stažení*, který odkazuje k použití operativních postupů, ze zprávy není bohužel zřejmé jakých. V dubnu 1972, těsně před jejím stažením, píše Charvát centrále: „V záležitosti se zatím vyvíjí vše podle předpokladu. Rozhodnutí o dalším ponechání v Limě přijala s povděkem. V těchto dnech se připravuje na dovolenou. Snažím se, aby vyjela co nejdříve, což jak předpokládám, bude v prvním týdnu května. Prosím, aby se při řešení celé záležitosti v Praze postupovalo velmi opatrně, aby nevěděla, že byla z mé strany nebo ze strany vedení OBO podvedena. Mohla by to napsat svým českým přátelům v emigraci nebo Peruáncům, což by mohlo vést i k případnému zneužití celé této záležitosti proti nám v

tisku.“ [ABS, sign. 81204: 124] Na jejím odvolání spolupracoval Charvát kromě obchodního oddělení (a tedy i civilních zaměstnanců) i s kádrovým pracovníkem na ministerstvu zahraničního obchodu v Praze. V květnu 1972 ji tedy vyslali na „dovolenou“ do ČSSR, a aby nepojala žádné podezření, ji dokonce nechali vystavit zpáteční letenku. Ihned po přiletu do Prahy jí byl pasovou kontrolou odebrán cestovní pas, se zdůvodněním, že v pase je formální chyba. Krátce na to byla ze služeb ministerstva zahraničí propuštěna. [ABS, sign. 81204: 671] O jejím dalším osudu v pramenech nic není. A ani mě se nepodařilo nic dalšího dohledat.

Začal jsem od konce odvoláním paní Novotné, ale co mu předcházelo? Co přesně pracovníkům rozvědky vadilo, že museli popsat desítky stran textu, a pak v utajení organizovat ve spolupráci s řadou dalších oddělení její odvolání? Po jejím příjezdu v listopadu 1970 do Limy Charvát píše, že „objekt našeho zájmu nová sekretářka obchodního oddělení má mimořádně nízkou politickou úroveň a mohla by se tak stát v souvislosti s jejími styky mimo ZÚ předmětem budoucích problémů.“ Ve stejném dopise adresovaném centrále informuje, že už napsal také dopis kádrovému odboru ministerstva zahraničního obchodu a upozornil je v souvislosti s paní Novotnou na nezodpovědný výběr zaměstnanců. Nevím, jestli už tím sleduje přímo její odvolání, zatím se o tom ve zprávách přímo nezmiňuje. Prozatím se zaručuje, že bude *soustavně politicky pozitivně ovlivňována zdejším kolektivem*. [ABS, sign. 81204: 140]

Dále již její hodnocení artikuluje jednoznačněji: „Politická úroveň soudružky Novotné je velmi nízká, dá-li se vůbec o nějaké mluvit. Vůbec nemá ponětí o úloze a poslání KSČ u nás, že událostem u nás v roce 1968 dává výklad pravicově oportunistický, že I. tajemník strany soudruh Husák byl podle ní dobrý, v době než se dostal do vedení strany, ale nyní jeho politice nerozumí, že u nás je to podle ní se svobodou a demokracií podivné, že se jen vzhlíží v pozlátku západního světa.“ A kromě politických názorů se dostává také k jejímu chování: „Co říci například tomu, když mi řekne, že jde večer tancovat a na dotaz s kým odpoví, že neví. Sdělí, že jí jedna rozvedená paní z penzionu, kde je ubytovna a jejíž jméno ani nezná, pozve tancovat s neznámými muži. Když ji vysvětlujeme, že je to nevhodné a nebezpečné,

odpovídá, že zdejší lidé nejsou divoši, že jsou to inteligentní lidé a proto půjde.“ [ABS, sign. 81204: 641]

Je prakticky nemožné zjistit, jestli jim skutečně politické názory paní Novotné vadily. Jak už jsem psal v kapitole 2.2, k myšlení rozvědčků se jednoduše dostat nedá. Je dost dobře možné, že politické názory jen využívaly jako argument v konfliktu, který ležel jinde. Těžištěm jejich argumentace je její chování. „Druhá stránka souvisí s jejím chováním a vystupováním v mimopracovní době. Po příjezdu byla ubytována v pensionu do té doby, než se jí najde vhodný byt. Během několika dnů navázala řadu pravidelnějších kontaktů s lidmi v a kolem pensionu. Podle osobní korespondence, kterou jsem se svolením rezidenta přečetl, se vážně zamilovala do západoněmeckého experta tam ubytovaného. Má také řadu styků do emigrantské báze v Peru, navštěvuje v doprovodu různých místních mužů, jejichž jména ani nezná, noční podnik, přičemž odmítá upozornění, že toto chování je nevhodné a nebezpečné.“ [ABS, sign. 81204: 633]

Už v únoru 1971 mjr. Ježek kontaktuje II. správu FS ZS se žádostí o prověrku tuzexového konta paní Novotné. Odůvodněním žádosti je podezření paní Novotné z možné emigrace. II. správa koncem března odpoví, že má sice tuzexový účet založený, ale nemá na něm nic uložené. [ABS, sign. 81204: 79–83] Souběžně také I. správa požádala příslušnou krajskou správu Státní bezpečnosti (z místa bydliště) o její celkový posudek. Důstojník STB odpověděl kladným hodnocením. Hodnotil rodinný původ a o jejích rodičích napsal, že *projevují kladný vztah k našemu zřízení*. Samotná Novotná se pak podle STB *politicky neprojevuje a charakterem se jedná o slušnou, inteligentní a společenskou osobu*. [ABS, sign. 81204: 93–95]

V červnu téhož roku následuje popis jejího osobního života v Peru nadepsaný jako *Záznam o chování a vystupování*. Ten může být dobrým vodítkem k tomu, v čem nejvíce důstojníkům rezidentury paní Novotná vadila. V té době dostala za úkol sepsat seznam svých soukromých styků. K zvlášť závažnému porušení *zásad správného chování* mělo dojít, když „ve svém bytě nechala přespat svoji známou chilskou občanku, podle všech příznaků ženu lehkých mravů, jejímž milencem a otcem jejího dítěte je Francouz zaměstnaný na misi OSN v Peru.“ Po této informaci měla být svým nadřízeným z obchodního oddělení pokárána za údajnou nebezpečnost tohoto chování.

Dále je jí v dokumentu vyčteno, že neuvedla seznamu všechny svoje kontakty s místními občany, doslova „hlavně s muži, kdy u ní nedochází k patřičné selekci a stačí náhodné setkání na ulici a z iniciativy domorodce je styk navázán. Nejzávažnější případem je známost s ženatým učitelem plavání, kam chodila několik měsíců, který ji běžně navštěvuje v bytě. Nemluvě o náhodné známosti s neznámým námořníkem, který jí nabídl odvezení automobilem.“ [ABS, sign. 81204: 97–99]

V diskurzu o pracovníci obchodního oddělení se objevuje několik témat. Jsou tu témata, jako je slušnost, sexuální chování, bezpečnost, politické názory. Ve všech výpovědích se politika od zbytku predikačních strategií odděluje. Nezdá se, že by celá argumentace namířená proti paní Novotné stála jenom na ideologii. Mluví se tu sice o nevhodných politických názorech, ale ty jsou jen jakýmsi prodloužením slušnosti. Obvyklá struktura výpovědí o paní Novotné, je že má hrozné názory, ale co teprve to chování. Hlavní téma celého souboru dokumentů bych pojmenoval jako *kontrola morálky a chování*.

Po popsání kontextu textů a identifikaci tématu se pokusím odpovědět na pět otázek podle metodologie diskurzivní historické analýzy. Jak jsou osoby, objekty, jevy/události, procesy a akce pojmenovány a jak se k nim odkazuje? V textech jsou kromě paní Novotné dva typy aktérů. První skupina jsou zaměstnanci zastupitelského úřadu. K nim se vážou činnosti jako *pozitivně působit, usměrňovat, dohlížet*. Tím mohou předcházet nebo řešit dopady jejího nevhodného chování. Druhá skupina jsou osoby, s kterými tráví svůj volný čas, ty jsou naopak vykreslovány vždy v negativních významech. To může být známá, která žije v nesezdaném partnerství, a je tak *žena lehkých mravů*, u mužů to pak jsou *nezávazné styky, pití alkoholu, tancování v barech*.

U kontaktů s muži že zdůrazňuje, že jsou ženatí – *schází se ženatým učitelem plavání*. Přídavná jména odkazují k sexualitě a k normám nepsaného *slušného chování*. Jaké charakteristiky, kvality a rysy se přisuzují aktérům, objektům, jevům/událostem a procesům? Paní Novotná je *politicky nevyzrálá*, pochopit vedoucí úlohu komunistické strany a porozumět bratrské pomoci v roce 1968, to vše se dá zachránit politickou výukou, otázka je jestli na to má vůbec schopnosti, když je pro *pobyt v zahraničí mentálně naprosto nevybavená a uškodit může spíše z nevědomosti*. Paní Novotné se vždy přisuzují negativní charakteristiky. Zdůrazňuje se její naivita a

slabost. Díky tomu je z ní pasivní aktér neschopný odolat dvěma svodům – špatným názorům a nevhodným sexuálním vztahům. [ABS, sign. 81204: 99]

Jaké argumenty se používají v daném diskurzu? Jednoznačně lze říci, že se autoři výpovědi dopouštějí argumentačních chyb. Struktura argumentace se stále dokola opakuje. Žije aktivní společenský život, chodí večer ven do města, setkává se s muži, a z toho vyplývá, že ohrožuje nás, ohrožuje sebe. Hrozby jsou vždy nejasně naznačené a chybí zdůvodnění, čím přesně ohrožuje.

Z jaké perspektivy jsou nominace, atribuce a argumenty vysloveny? Autoři výpovědi o paní Novotné jsou v jedné rovině jejími kolegy, a fakticky by nad ní měli příliš velkou moc. Ve skrytější rovině – bohužel není zřejmé, jestli paní Novotná ví o rozvědných funkcích svých kolegů – se opírají o zvláštní typ autority rozvědky s pravomocí úkolovat jiné bezpečnostní složky a informovat kádrová oddělení jednotlivých podniků. Od určitého bodu jistě argumentují s cílem ukončit její kariéru v zahraničních službách.

Jsou příslušné výpovědi vyjádřeny otevřeně; jsou zesilovány, nebo naopak zmírňovány? Některé argumenty jsou nepatřičně zesilovány, pokud např. paní Novotná jde na neformální večeri s peruánským diplomatem je takové setkání označeno jako *nekontrolovaný styk* nebo *nevhodné chování*. Nabízí se srovnání s jinými zaměstnanci zastupitelské úřadu. Pokud jde například tajemník Plíšek na podobné setkání, najednou se jedná o *schůzku* nebo *večeři*. Srovnatelné neformální styky s Peruánci jsou hodnoceny jinak u mužů a jinak u žen. Není vyloučené, že tajemník Plíšek si vysloužil příznivější predikační strategie, protože má vyšší pozici v hierarchii zastupitelského úřadu. Částečně to tak může být, ale pravděpodobnější je, že jde především o pohlaví. U paní Novotné se často hodnocení jejího soukromého života dává do souvislosti se sexualitou. Nikoliv neutrálně, a právě pro zesílení výpovědi, která ukazuje její nekompetenci. U všech hodnocených mužů žádný z textů celého korpusu nezajde tak daleko. Sexualita se u mužů hodnotí jen ve dvou případech *nevěra* a *homosexualita*. Bohužel už v celé pramenné základně není žádná natolik obsáhlá zpráva o další ženě, která by byla zaměstnancem zastupitelského úřadu.

6.3.2 Nevhodné chování montérů

Kromě textu o administrativní pracovníci Novotné jsou v korpusu podobné mladší texty. Také spadají pod typ *zpráv o osobách*. V jednom z nich se řeší, že šéfmontér elektrikář Prouza (smyšlené jméno) měl problémy s alkoholem a obtěžoval prodavačku v lékárně. Celkově jde o mnohem kratší text než předchozí. Obsahuje jednu stranu popisující incident, žádost o prověrku, jeho kádrový posudek a nakonec elektrikářovu omluvu. Povaha incidentu není příliš podstatná. Elektrikář Prouza si šel do místní lékárny koupit léky na průjem. Neuměl španělsky a podle jeho vlastních svými posunky urazil prodavačku. Podle jejích slov ji opilý obtěžoval.

Případ dobře ilustruje, že rozvědka musela místo svých deklarovaných cílů, vykonávat nepříliš důstojnou kádrovou práci. Krátký kádrový posudek pak shrnuje nízkou důležitost incidentu „je známo, že montéři jsou náchylní k pití, jinak nic závadného.“ Zajímavý je způsob, jakým se Prouza brání. Přiznává, že před incidentem vypil trochu koňaku, ale ze zdravotních důvodů. Hají se hlavně tím, že je člen strany, na montážích strávil větší počet let, včetně práce v SSSR má syna a je ženatý. I přes dobrý kádrový posudek byl nakonec Prouza nakonec odvolán. Podobně jako v předchozím případě administrativní pracovníce byl odvolán pod falešnou záminkou. V tomto případě pod záminkou montáže v SSSR. Argumentační strategie pro jeho odvolání se týkali hrozby alkoholismu a následného možného absentérství. [ABS, sign. 81204: 331–374]

6.3.3 Dohlížení na technika

Kontrola chování nebo také kádrová práce vyniká ještě ve skupině dokumentů, které se zaměřují na osobní život technik Pragoinvestu. Technik Krátký se objevil ve zprávách z rezidentury poprvé zkraje roku 1973. Rezident Richard Hochman informoval centrálu, že během jeho několikaměsíčního pobytu v Peru navázal milostný vztah s místní ženou. Vztahu ve zprávě přisoudil jasně neurčené riziko „Podle získaných informací byl jejich styk takového charakteru, že by mohl vést k jeho nežádoucím rozhodnutím. Peruánka je velmi hezká a mnohem mladší než on.“

Svoji motivaci proč, chce rezident informovat centrálu, pak vysvětluje takto: „Informaci zasíláme s tím, že by bylo z preventivních důvodů vhodné, aby nebyl vyslán na další dlouhodobé působení do Peru jako montážní technik, o které projevil zájem. V nejbližší době má být PZO Pragoinvestem vysláno do Peru několik montážních čet. To nemusí vylučovat jeho případné vyslání do jiné země“. [ABS, sign. 81204: 711]

Snaha zamezit technikovi Krátkému v dalším pracovním pobytu v Peru z nějakého důvodu nevyšla a ten byl brzy poslán zpět na montáže. V druhé půli roku 1973 se v komunikaci s centrálou téma jeho milostného života opět vrací. Vyplývá z nich jeho záměr oženit s Peruánkou Ritou. Kromě šesti stran dokumentů adresovaných centrále je součástí pramenů také dopis obchodního delegáta na zastupitelském úřadě a zřejmě také přítele technika Krátkého. Jde o přiznaný doklad čtení osobní korespondence ze strany příslušníků. Obchodní delegát Krátkému radí administrativní postup jak Ritu dostat do Československa a upozorňuje ho, že by jí mohli na základě interních směrnic odmítnout udělit vízum. [ABS, sign. 81204: 731]

V září 1973 si referent rozvědky poznamenal: „ZÚ se o záležitosti Krátkého dozvěděl teprve od v dopise uvedené Rity, když si přišla na ZÚ pro vízum. V žádosti uvedla jako důvod cesty sňatek v ČSSR a předložila dopis – potvrzení od Krátkého, ve kterém potvrzoval, že se hodlá s žadatelkou v ČSSR oženit, a že platí všechny výlohy s její cestou do ČSSR. Vzhledem k tomu, že nešlo o běžnou žádost, přišel se Plíšek (diplomat uvedený v kapitole 5. 3.) se mnou poradit.“ Nakonec padlo rozhodnutí jí vízum neudělit. Argumentovali tím, že má s předcházející ženou dvě děti. [ABS, sign. 81204: 187] Ze zprávy vyplývá, že případná svatba byla chápána jako citlivá záležitost. Rozvědka byly ochotna zasahovat udělování víz na základě představ o rodině.

6.3.4 Hodnocení peruánského režimu

Kromě kladného hodnocení peruánského režimu ve svazcích československé rozvědky bylo možné se setkat i s podobným hodnocení na stránkách tehdejšího oficiálního tisku. Například v článku Oldřicha Pospíšila v Rudém Právu, který byl napsán bezprostředně po návštěvě ministra zahraničních věcí Bohuslava Chňoupka v Peru v roce 1974. Už v názvu článku je obsaženo jedno z hlavních adjektiv tehdejšího ideologického slovníku, *pokrokový*. Článek se jmenuje Úspěšný pokrokový kurs vlády generála Velaska Alvarada – viz příloha č. 1. V podtitulku článku se objevuje dramatická rétorika sloužící k zesílení výpovědi. „3. října 1968 vojáci pod vedením generála Juana Velaska Alvarada svrhli do hloubi zkorumpovaný a ve vztahu k Washingtonu poníženež satelitní režim“ Z hlediska režimní ideologie je překvapivé, že pokrokové síly jsou v zemi reprezentovány armádou, a autor článku se u toho také pozastavuje „I mnozí z těch, kteří byli nakloněni pokrokovým změnám, měli spíš obavy. Vždyť armáda podobně jako i jiné státně represivní síly v kapitalistickém systému, bývá takřka vždy konzervativním a staré pořádky za každou cenu ochraňujícím činitelem.“ [Pospíšil 1974]

Rozhodně se nedá říct, že by autorům dokumentů ve vnímání peruánské situace vždy zatemňovala komunistická ideologie, že by nutně za všech situací dávali přednost radikální levici. Naopak v jejich hodnocení je často přítomný jasný pragmatický tón, který akcentuje stabilitu jako kladnou hodnotu. To je znát například v této pasáži ze svazku popisujícího Agenturně operativní prostředí Peru: Prohlubování sociálních problémů a nespokojenosti pracujících, stávky a protestní hnutí spolu s teroristickou činností skupiny Sendero Luminoso vede k permanentnímu politickému napětí a narušování politické stability. Tato situace je sledována se znepokojením velením ozbrojených sil, které však nehodlá v současné době intervenovat a převzít řízení země a ponechává řešení v politické oblasti. [ABS, sign. 13035: 41]

Zajímavý posun od sedmdesátých zaznamenaly i popisy politické strany APRA. Zatímco v sedmdesátých letech byla strana opakovaně označena za pravicou, nebo doslova fašistickou, v osmdesátých letech je její popis neutrální bez přímých známek ideologie: „Volební vítězství v roce 1985 umožnilo apristické straně kontrolu nad

výkonnou mocí v čele s prezidentem a nad zákonodárným shromážděním. Nová vláda Alana Garcii má poprvé v historii Peru výrazný prvek sociáldemokratismu. To se projevilo v tzv. „Programu mimořádných opatření na překonání hospodářské krize. Byly zmrazeny ceny některých potravin a spotřebního zboží, nájemného, byly sníženy poplatky za elektřinu a byl ustaven úřad pro kontrolu spotřebitelských cel.“ [ABS, sign. 13035: 163]

6.4 Role genderu v pramenech

Režim, který sám sebe definoval, jako pokrokový měl ve svojí ideologii obsažen požadavek rovnosti pohlaví. Marx se ve svém díle tímto tématem nezabýval, a první z autorů marxisticky-leninského kánonu ho rozpracoval až Friedrich Engels. Postavení žen v kapitalismu přirovnával k otroctví. Emancipaci žen pak formuloval ve třech bodech jako právní rovnost, ekonomickou nezávislost a převzetí domácích prací společností. Požadavek rovnosti pak rozpracovávala celá řada dalších autorů. Někdy se u nich objevoval rozpor typický i pro jiné oblasti marxistické ideologie. Ten spočívá v tom, že jakmile se objeví speciální požadavek jdoucí nad rámec marxistické ideologie, bývá označen za druhořadý. Například snaha o získání volebního práva pro ženy, tak mohla být označena jako primárně zastupující zájmy buržoazních žen.

Reálné postavení žen v socialistických režimech, shrnuje právnička Havelková jako *modernizaci bez osvobození*. Status žen se skutečně významně posunul, ale vzhledem k nesvobodnému charakteru společnosti, nedostatku diskuze, nemožnosti angažovat se ve spolcích, jež by artikulovali ženské zájmy, šlo jen omezený posun a bez možnosti ho ovlivňovat „zdola“. Během normalizace byl i citelný rozdíl v příjmech mužů a žen. Po změně režimu se situace o něco zlepšila, nikoli však narovnála. Během normalizace se pohybovaly příjmy žen mezi 64%-71% příjmu mužů, v devadesátých a v první polovině nultých let pak měly ženy mezi 72%-76% příjmu mužů. [Havelková 2009: 185–202]

Na peruánské rezidentuře za celé uvedené období pracovala jen jediná žena. Sloužila v hodnosti kapitán a měla funkci písařky. Kromě zmínky o jejím nástupu na rezidenturu o ní není v pramenech jakékoliv bližší informace. Nešlo o neobvyklou

situaci i ostatní rezidentury zaměstnávali ženy minimálně a téměř výhradně jen na administrativních pozicích. [USTR 2010] Na peruánském zastupitelském úřadu pracovalo více žen, ale také jen na administrativních pozicích – například jako obchodní korespondentka Novotná v kapitole 6.3.1.

7 Závěr

7.1 Možnosti výpovědí o pramenné základně

V práci jsem se z pramenné základny pokusil vytvořit obsáhlý a celistvý obrázek, který by vypovídal nejen o reálném fungování rezidentury, ale i o jazyku, který je v dokumentech použitý. Popsal jsem témata, kterými se příslušníci rozvědky zabývali. Popsal jsem také jejich konkrétní činnosti. Zabývali se zprávami o lidech, institucích a objektech. Vykonávali kádrovou práci na zastupitelském úřadu. Prováděli na rezidentuře provozní a bezpečnostní opatření. Stýkali se s místními, spíše méně důležitými, zástupci různých obchodních, diplomatických, politických, tiskových, vojenských institucí. Je možné si také udělat základní představu o jejich finanční situaci.

Limity popisu jejich činnosti jsou dané už kvantitou dokumentů v objektových svazcích. Délka průměrných časových rozestupů mezi jednotlivými zprávami může být někde mezi pěti dny až dvěma týdny. Odhadnul jsem ji z celkového počtu dnů, které svazky pokrývají (přibližně 6500), a vydělil jsem ji počtem stran celého korpusu (2636 stran) děleným průměrnou délkou zprávy (2–6 stran). Nejde o přesné číslo. To v sobě navíc neobsahuje informaci, že v některých obdobích byla výměna informací mezi centrálou a rezidenturou intenzivnější než v jiných. Jde o to, že mezi zprávami jsou rozestupy v řádech dnů a jejich obsah zdaleka nepokrývá ani běžný pracovní týden. Zprávy se selektivně zabývají stejnými tématy dokola. Vytvořit si představu o každodenní rutině na rezidentuře z pramenné základny nelze. Drobné střípky z každodenního života pochopitelně do pramenů pronikají. Jednak v netypických žánrech zpráv. Například, když je přiložen ke zprávě přátelský neformální dopis, kde obchodní delegát radí technikovi Krátkému, jak do Československa dostat jeho peruánskou přítelkyni. [ABS, sign. 81204: 731] nebo, v netypických zprávách o

krádežích se dozvídáme soupis majetku příslušníků, a můžeme si udělat představu o jejich životním standardu, velikosti bytu, nebo služebním vozidle Toyota Corona [ABS, sign. 81204: 383]. Řadu drobných detailů ze života rezidentury se lze dozvědět z mimoděk napsaných informací. Ve zprávě z pokusu k získání spolupráce diplomata Plíška se tak lze například dočíst, že měli všichni mužští pracovníci na rezidentuře manželky a svobodný Plíšek je v tomto jediná výjimka. [ABS 81204: 258]

7.2 Pravdivost a relevance pramenů

Z provedených zkoumání lze odpovědět na výzkumnou otázku, jestli jsou informace z pramenů pravdivé, a případně jestli jsou také i relevantní. S velkou mírou pravděpodobnosti je možné předpokládat, že zprávy československé rozvědky mají minimálně pravdivé jádro. Americká antropoložka Susan Stokes potvrdila události a kontakty, které byly popsány v pramenné základně. Ohledně relevance zpráv je to složitější. Jsou případy, které je asi možné z hlediska rozvědné práce bez okolků možné označit za relevantní. Například informace o ideovém souboji uvnitř vojenské junty, který vyhrálo konzervativní křídlo nad levicovým, se jistě zakládají na pravdě a mají i částečně rozměr analytického vhledu. Přesto převažují materiály s nízkou nebo žádnou zpravodajskou hodnotou, jde o dokumenty týkající se kontroly zaměstnanců zastupitelského úřadu, nedotažené kontakty s cizinci, velmi povšechné a nic neříkající vyhodnocení.

7.3 Povaha aktérů z pramenné základny

Třetí výzkumná otázka se týká aktérů z pramenné základny. Hlavní aktéři byli pochopitelně příslušníci rozvědky. Nejaktivnějším členem rozvědky byl zcela určitě pplk. Richard Hochman, jeho krycí jméno Charvát je v pramenné základně uvedeno zdaleka nejčastěji. Je podepsán pod většinou zpráv ze sedmdesátých let. Pokud jde o plánování jednotlivých činností na další období, ať už jde o plány na budování stykové základny, řízení tajných spolupracovníků, v největším rozsahu je dostává Hochman. Jaký byl rozsah jejich pravomocí nad zahraničním pracovištěm, a bylo jim možné

odmítnout spolupráci? Na příkladu diplomata Plíška, který odmítnul přímo vyjádřenou nabídku spolupráce (kapitola 5.3) a přesto měl po dobu celé normalizace úspěšnou kariéru je zřejmé, že nějaká možnost odmítnutí byla. Moc rozvědky těžila především z možnosti ovlivnit profesní dráhu, nebyla však všemocná. Konkrétní mechanismy její moci na peruánském pracovišti si určitě nelze představovat tak, že ze dne na den někomu zničila kariéru. Tím nechci tvrdit, že to nebylo v její moci, nebo že k tomu nemohla přispět. Pokud takový proces spustila, byl překvapivě pomalý. Do procesu hodnocení vstupovalo více aktérů. U zdokumentovaného případu obchodní korespondentky z kapitoly 6.3.1 trvalo rok a půl od prvního konfliktu, než ji rozvědka zničila kariéru. Deklarovaným důvodem byla kombinace názorů v zásadním rozporu se stranickou linií a toho, že vedla bohatý společenský život, který byl rozporu s hodnotami rozvědků. Na otázku, jestli šlo o pohodlnou práci pro režimní prominenty, lze opatrně odpovědět, že pravděpodobně ano. Práce v zahraničí byla dobře placenou příležitostí. Všichni příslušníci rezidentury byli členové KSČ. Nejvyšší postavení z bezpartijních (tzn. nekomunistů) aktérů pramenné základny, měl vysokoškolsky vzdělaný technik Faltýnek (kapitola 5.3), který pracoval jako dozor na montážích [ABS, sign. 81204: 491].

V úvodu práce zmíněný diplomat odmítá spojování svojí práce s rozvědkou. Je to pochopitelné, ale je skutečně možné uvažovat o tom, že rozvědka fungovala separátně od ostatních oddělení na zastupitelském úřadě (obchodního, diplomatického)? Na řadě případů se ukazuje, že rozvědka se evidentně vměšovala i do činnosti ostatních oddělení. Například, tím že žádala civilní pracovníky o seznamy osobních kontaktů [ABS, sign. 81204: 97], nebo tím, že žádala o tzv. zjištění poznatků na ostatní pracovníky. [ABS, sign. 81204: 333] V pramenech se lze dočíst příklady ochoty civilních zaměstnanců zastupitelského úřadu s rozvědkou komunikovat o citlivých věcech. Například, když se diplomat Plíšek radil s referentem rozvědky, jestli udělit vízum Peruánce, která měla vztah s technikem Pragoinvestu, protože šlo o citlivou záležitost. [ABS, sign. 81204: 187] Mohl bych napsat, že se zdá, že donášení mohlo být relativně časté. Nebo že i ti, co nebyli příslušníci, se na dohlížení svojí měrou podíleli. To je, ale poměrně banální tvrzení a možná, že je až příliš zjednodušující. Situace má v sobě několik rozměrů. Šlo o malé pracoviště a lze

očekávat, že mezi aktéry vznikalo přátelství. Když civilní zaměstnanec něco prozradil rozvědčikovi, mohl to vnímat jako obyčejný přátelský rozhovor a nikoliv donášení. Další rozměr tvoří sdílené hodnoty. Když například rozvědka kontrolovala chování paní Novotné, není vyloučené, že ostatní civilní zaměstnanci, informovali rozvědčíka prostě proto, že jejich základní argumenty konzervativní morálky nebo její bezpečnosti chápali obdobně. A samozřejmě hrají roli i obavy, strachy a představy o vlastní kariérní dráze. Roli kádrových posudků na jejich kariéru si také zřejmě dobře uvědomovali.

7.4 Efektivita rezidentury

Na výzkumnou otázku, jestli lze hodnotit efektivitu peruánské rezidentury bych odpověděl, že dokumenty z pramenné základny jsou natolik obsáhlé, že to umožňují. Nejspolehlivější je použití jejich vlastních kritérií. Ve svých plánech si stanovují dva typy hlavních cílů, pronikání do objektů peruánského režimu a pronikání do objektů, které mají vztah k USA. Rozvědka ve svých vlastních hodnoceních opakovaně přiznává, že se jí do těchto objektů nedaří pronikat a budovat síť použitelných kontaktů. Po většinu času sice řídí několik tajných spolupracovníků z řad místních, kteří dokážou získat telefonní seznam nebo obtěžovat americkou antropoložkou aby zjistili jaký má názor na prezidenta Reagana. Zaměstnankyni zastupitelského úřadu, paní Novotné z kapitoly 6.3.1, která se přátelí s řadou místních, i vlivných lidí, raději komplikovaně ničí její kariéru než, aby například využili jejich kontaktů. Nelze však jednoznačně říct, že by nic nedělali. Řada jejich činností byla určitě pracná, efektivní však příliš nebyla. Ve velká míře se věnují kádrové práci, ale ve svých vlastních cílech ji nemají.

Několika dílčích úspěchů jistě dosáhli, ale především v prvních letech svého působení. V první půli sedmdesátých let, tak disponují relativně dobrým vhledem do chodu režimu, ten však postupně ztrácí. Relativně dobrý vhled v letech 1970–1975, kdy zaznamenali konflikt mezi dvěma křídly režimu, však nelze přeceňovat. V celé pramenné základně není ani naznak, že by tento vhled měl nějaký politický vliv. Nelze však úplně vyloučit, že na jiné úrovni rozvědky byly informace využity. Zdá, že

československá rezidentura byla víceméně neefektivní komunita pracovníků sdílející prostory zastupitelského úřadu, která nebyla schopná pravidelně získávat využitelné zpravodajské informace většího dosahu a neměla na dění v Peru příliš velký vliv. V komunikaci se Susan Stokes jsem potvrdil, že skutečně rozvědka řídila tajného spolupracovníka z řad místních. Pramenná základna však neobsahuje žádný úspěšný popis získání tajného spolupracovníka. Z toho vyplývá, že má pramenné základna svoje limity a neobsahuje kompletní přehled činnosti rozvědky.

7.5 Rezidentura a ideologie

Ve výzkumných otázkách jsem navrhoval podívat se blíže, jak se do pramenů promítly politické změny v Peru. Dvě zkoumané desetiletí lze přehledně rozdělit na tři období, první je vláda levicové a později konzervativní vojenské junty a následuje přechod. Pokud jde o výzkumnou otázku, jakým způsobem fungovala v jazyce rozvědky ideologie je na ní možné odpovědět několika způsoby. Celým korpusem prostupuje skutečně celá řada odkazů na marxismus-leninismus a autoři svazků se jim nemohli vyhnout. Nikdo z nich ho však nerozebírá, nepoužívá ho v polemikách proti oponentům a nevyučuje ho. Jde tu spíš o sadu několika povrchních znaků, jež prostě stačí přijmout a občas jednoduše použít. Použití ideologie není složité, a je relační. Z těch, co jsou pod přímým vlivem autorů dokumentů (občané ČSSR na území Peru) si tyto znaky až na jednu výjimku nikdo nedovolí trvale zpochybňovat. Použitím kritické diskurzivní analýzy se rozšiřuje pohled na ideologii, a je možné identifikovat další prvky vládnoucí ideologie. Jde o netransparentní uplatňování moci na základě hierarchie – mocní mají možnost ovlivňovat nebo určovat lidem skrze kádrová oddělení profesní dráhu. Ve vládnoucí ideologii se dají také odušit představy o řádném občanovi. Svobodná žena by neměla chodit ven tančit a pít alkohol s cizími muži. Ženatý muž by neměl mít milenku. Řádný občan má úzce vymezené role na základě pohlaví a mocní se je skrze svoji netransparentní moc mohou snažit udržovat, např. tím, že se rozvědka snaží znemožnit nevěru a rozpad manželství.

7.6 Zločinné nebo nemorální jednání

V pramenech není vysloveně žádný doklad o zločinném jednání. Vzhledem k limitům pramenné základy to však neznamena, že se ho příslušníci rozvědky nemohli dopustit. Nemorální jednání nebo problematické jednání je obsažené už v podstatě kádrové práce, kterou příslušníci na rezidentuře vykonávali. Popisům mechanismů tohoto jednání se nejvíce věnuji v kapitole 6.3.1, kde jsem popsal jak tzv. nevhodné politické názory a chování vedly k propuštění zaměstnankyně. Společným jmenovatel pro řadu těchto aktivit je kontrola chování. Rozvědka na zahraniční rezidentuře plně nahrazovala kádrové oddělení. Kádrový profil byl velmi mocný nástroj, který lidem určoval jejich životní a profesní dráhy.

8 Prameny a literatura

Archiv bezpečnostních složek

Archiv bezpečnostních složek (dále ABS), fond (dále f.), signatura (dále sign.)

ABS, f. Hlavní správa rozvědky SNB – I. správa SNB, sign. 12546, Poradní sbor presidenta a presidentská kancelář Peru

ABS, f. Hlavní správa rozvědky SNB – I. správa SNB, sign. 12547, obj. sv. Američané v zemi Peru

ABS, f. Hlavní správa rozvědky SNB – I. správa SNB, sign. 12548, Ministerstvo zahraničí Peru

ABS, f. Hlavní správa rozvědky SNB – I. správa SNB, sign. 12549, Rozvědka a kontrarozvědka Peru

ABS, f. Hlavní správa rozvědky SNB – I. správa SNB, sign. 13035, Agenturně operativní prostředí Peru

ABS, f. Hlavní správa rozvědky SNB – I. správa SNB, sign. 81204, korespondence s residenturou Peru

Literatura

Andrew, Ch., Mitrochin V. 2001. Neznámé špionážní operace KGB – Mitrochinův archiv. Praha : Academia

Andrew, Ch., Mitrochin V. 2008. Operace KGB a studená válka – Mitrochinův archiv II. Praha : Leda.

Berrios, R. 1991. Peru and the Soviet Union (1969–1989): Distant Partners. Cambridge : Cambridge University Press

Bittman, Ladislav. 2000. Mezinárodní dezinformace. Praha : Mladá fronta.

Booth, D. 1983. Military reformism and social classes, The Peruvian Experience 1968-80. London : The Macmillan Press LTD.

Cajthaml, P. 2010. Politický úkol: aktivní opatření v období krize komunistického režimu. In: Securitas imperii. Praha : Ústav pro studium totalitních režimů.

Brands. H. 2010. The United States and the Peruvian Challenge 1968–1975. London : Diplomacy & Statecraft

Dvořáková, J. 2016. Československá rozvědka a pražské jaro. Praha : Ústav pro studium totalitních režimů

Fidelius, P. 1998. Řeč komunistické moci. Praha : Triáda

Frolík, J. 1990. Špión vypovídá. Praha : Nakladatelství agentury ORBIS

Havelková, B. 2009. Genderová rovnost v období socialismu in Komunistické právo v Československu. Brno : Mezinárodní politologický ústav

Hrzal, L. 1975. Ideologický boj ve vývoji české filozofie. Praha : Nakladatelství Svoboda

Kopeček, M. 2009. Hledání ztraceného smyslu revoluce. Praha: Argo

Mazzeti, M. 2007. Ex-Official Returns to Key Post at the C.I.A. The New York Times

Macura, V. 2008. Šťastný věk a jiné studie o socialistické kultuře. Praha : Academia

Marx, K. 1848. Demokratická strana. Neue Rheinische Zeitung.

Mayer, F. 2009. Češi a jejich komunismus. Praha : Argo

Opatrný, J. 2015. Las relaciones entre Checoslovaquia y América Latina 1945-1989. Praha : Karolinum.

Otáhal, M. 1994. Opozice, moc, společnost 1969–1989: příspěvek k dějinám „normalizace“. Praha : Maxdorf

Pacner, K. 2002. Československo ve zvláštních službách: pohledy do historie československých výzvědných služeb 1914–1989. Díl IV., 1961–1989. Praha : Themis

Palmer, David S. 2000. Peru: Democratic Forms, Authoritarian Practices. Boulder : Latin American Politics and Development

Pullman, M. 2011. Konec experimentu: přestavba a pád komunismu v Československu. Praha : Scriptorium.

Pospíšil, O. 1974. „Úspěšný pokrokový kurs vlády generála Velaska Alvarada.“ Rudé právo 55 (247): 6.

Prokopová, K. 2014. Metodologie výzkumu v oblasti kritické analýzy diskurzu. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci

Rouč, V. 2014. Vztahy Československa a Andských států (Kolumbie, Peru, Ekvádor a Bolívie) v letech 1975-1989. Banská Bystrica : Politické vedy

Röd, W. 2006. Filosofie 19. a 20. století II. Praha : OIKOYMENH

Salivarová-Škvorecká, Z. 2000. Osočení – Pravdivé příběhy lidí z „Cibulkova seznamu“. Brno : Host

Šustrová, P. 2014. Zaostrěno na komunismus. Praha : Euroslavica.

Tomek, P. 2001 - Josef Frolík - muž na nepravém místě. Prokop Tomek. In: Securitas imperii : sborník k problematice bezpečnostních služeb. Praha : Themis

Wodak, R. 2014. Metody kritické analýzy diskurzu. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci

Žáček, P. 2014. Defektorem ve svobodném světě. Praha : Paměť a Dějiny. Žáček, P. 2012. Náš soudruh v Havaně. Praha : Paměť a Dějiny.

Žáček, P. 2011. Vojenské zpravodajství z Libye a terorismus : rezidentura „Ropa“ v materiálech Hlavní správy vojenské kontrarozvědky. Praha: Paměť a dějiny

Žáček, P. 2008. Za mír a socialismus až do trpkého konce. Praha : Sborník Archivu bezpečnostních složek.

Internetové zdroje

APRA. 2017. Partido Aprista Peruano [online] [cit. 2. 1. 2018] dostupné na World Wide Web: <http://www.apra.org.pe/index.html>

CDTR. 2017. Centrum pro dokumentaci totalitních režimů online slovník [online] [cit. 2. 1. 2018] dostupné na World Wide Web: http://www.cdtr.cz/cs/slovník/letter_1

Ministerstvo zahraničních věcí České republiky. Historie diplomatických styků ČR s Peru a Ekvádorem [online]. 2016 [cit. 2. 1. 2018]. Dostupné na: http://www.mzv.cz/lima/cz/o_velvyslanectvi/historie_diplomatickych_styku/historie_diplomatickych_styku_mezi_cr_a.html

Schovánek, R. 2015. Atentát na Pelikána. [online] [cit. 2. 1. 2018] dostupné na: <http://www.minulost.cz/cs/atentat-na-pelikana>

ÚSTR. 2010. Bezpečnostní aparát ministerstva vnitra [online]. [cit. 2. 1. 2018]. Dostupné na World Wide Web: <https://www.ustrcr.cz/uvod/bezpecnostni-aparat-mv/>

ÚSTR. 2017. Vedení ÚSTR se ohrazuje vůči kampani vedené proti historičce Blaive [online]. [cit. 2. 1. 2018]. Dostupné na World Wide Web: <https://www.ustrcr.cz/vedeni-ustr-se-ohrazuje-vuci-kampani-vedene-proti-historicce-blaive/>

Ústava Československé socialistické republiky. 1960. Čl. 8 ústavního zákona č. 100/1960 Sb., ve znění pozdějších předpisů [online]. [cit. 2. 1. 2018]. Dostupné na World Wide Web: http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1960.html

Zákon o Ústavu pro studium totalitních režimů a o Archivu bezpečnostních složek a o změně některých zákonů. 2007. Zákon č. 181/2007 Sb. [online]. [cit. 2. 1. 2018]. Dostupné na World Wide Web: <https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=181&r=2007>

Zákon o protiprávnosti komunistického režimu a o odporu proti němu. 1993. Zákon č. 198/1993 Sb. [online]. [cit. 2. 1. 2018]. Dostupné na World Wide Web: <https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=198&r=1993>

Předpis 451/1991 Sb. 1991. [online]. [cit. 2. 1. 2018]. Dostupné na World Wide Web: <http://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?r=1991&cz=451>

Janda, J. 2013. Rozhovor s Radkem Schovánkem pro moderní dějiny [online]. [cit. 2. 1. 2018]. Dostupné na World Wide Web: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/rozhovor-s-radkem-schovankem-pro-moderni-dejiny/>

9 Přílohy

9.1 Slovník použitých pojmů

AO – Aktivní opatření, obecně termín pro ofenzivní postup zpravodajských služeb vůči osobám, skupinám osob, organizacím a institucím doma i v zahraničí s cílem ovlivnit jejich myšlení a jednání ve směru pro služby výhodném. K těmto opatřením patří zejména nejrůznější akce dezinformační a diskreditační. Z 80. let je známa například snaha KGB a dalších komunistických služeb rozšířit dezinformace, že AIDS vznikl v důsledku vojenských bakteriologických pokusů USA.

APRA – Alianza Popular Revolucionaria Americana – Americká lidová revoluční aliance. Levicová sociálnědemokratická politická strana,

Rozpracování – rozpracování objektu je operativní průnik rozvědky do objektu s cílem soustavně získávat dokumenty, materiály a informace. Rozhodující je průnik tajného spolupracovníka do objektu. Rozpracování může být i nepřímé, neuskutečňované

COAP – Comité de Asesoramiento de la Presidencia de la Republica – poradní sbor prezidenta

FMV – Federální ministerstvo vnitra

FMZO – Federální ministerstvo zahraničního obchodu

FMZV – Federální ministerstvo zahraničních věcí

HN – hlavní nepřítel. Myšleno USA, případně SRN a jiní spojenci USA

Verbování – získávání rozpracovaných typů ke spolupráci s rozvědkou.

Legální rezidentura – Byla definována jako zakonspirovaný výkonný článek čs. rozvědky v zahraničí, provádějící konkrétní rozvědnou a kontrarozvědnou činnost v dané zemi, nebo z jejího území proti zemi jiné. Především však proti USA A SRN - jako zemím hlavního nepřítele.

HSR – hlavní zpráva rozvědky, ve zkoumaném období oficiálně označená jako I. správa SNB, kde většina pramenů se týká 52. odboru – odbor USA a Latinské Ameriky

KP – kádrový příslušník

Typ – Typ na TS je osoba cizí nebo čs. státní příslušnosti, která má podle prověřených předběžných údajů předpoklad k využití pro plnění některých úkolů čs. rozvědky.

TS – Tajný spolupracovník

PZO – podnik zahraničního obchodu

PRAGOINVEST - jeden z podniků zahraničního obchodu, za něj byl v Peru např. technik Faltýnek

ZÚ – zastupitelský úřad

9.2 Obrazové přílohy

Příloha č. 1

ÚSPĚŠNÝ POKROKOVÝ KURS VLÁDY GENERÁLA VELASKA ALVARADA

Když 3. října 1968 vojáci pod velením generála Juana Velaska Alvarada svrhli do hloubi zkrumpovaného a ve vztahu k Washingtonu poníženého satelitního režimu a ujali se sami vlády v zemi, nevěděli značná část obyvatelstva, přinejmenším v prvních následujících dnech, jaká situace se v zemi vytváří. I mnozí z těch, kteří byli nakloněni pokrokovému zřímání, měli spíše obavy. Vzdělávací armáda podobně jako i jiné státní represivní síly v kapitalistickém systému, právě tak, jako ve všech předchozích, bývá takřka vždy konzervativním a staré pořádky za každou cenu ochraňujícím činitelem.

Avšak již šestý den poté, co Velaskovi vojáci obsadili všechny klíčové body Limy a dalších peruánských měst a strategických míst, došlo k prvním velkým překvapením. Oddíly peruánské armády onoho dne náhle obsadily v severoperuánské Talaré rafinérní rafinérii těžby uranu washingtonské (Rockefellerové) International Petroleum Company (IPC) a zároveň i fidejistický tohoto monopolu pro oblast Peru. Ohromenému fidejistovi, nerozumějícímu španělsky, byl předán anglicky napsaný dekret o znárodnění veškerého majetku této dravčí společnosti v Peru. A od onoho dne až podnes, tím kdo se tehdy v Peru zardoval, důvod k radosti stále více přibývalo, zatímco onám, kteří bývali vždy pro «no nejrůznější poměr» k investorům z USA, dobré náladu postupně ubývalo.

Zestáňování a zespoločňování cizích monopolů a domácích velkoprůmyslných státo se totiž prakticky uskutečňovanou zásadou peruánské politiky uplynulých šesti let. A někteří z buržoázních komentátorů, kteří hned po 3. říjnu 1968 znepokojeně poukazovali na lidový převrat, přestali vítěle nové vojenské vlády v Peru i na to, že ústřední akademie generálního štábu měla vždy vysokou úroveň ve výuce sociologie a ekonomie, přičemž «znalostem o marxismu byla věnována zbytečná pozornost» začali již hovořit o «skutném komunistickém nebezpečí v Peru».

Odechod «investorů»

9. říjen se na počest znárodnění washingtonské IPC v Talaré stal v Peru

6 • RUDE PRAVO
V pátek dne 18. října 1974

hospodářské společnosti. Sčítkové se zastupitelství nedočkali. Od r. 1970 stoupl zemědělská výroba ročně v průměru o 2,3 procenta...

Pány ve vlastním domě

Bilance uplynulých šesti let je pro Peru a jeho boj za druhou, tj. opravdovou nezávislost, velmi povzbudivá. I takové dříve v Peru všemocné severoamerické monopoly, jako Cerro de Pasco Corporation, který po 70 let plundroval peruánské lož-

šování národního bohatství postupuje za rostoucí a vládou revolučních ozbrojených sil podněcovanou a podporovanou iniciativou pracujících, kteří se bezprostředně podílejí na správě a vlastnictví podniků, v nichž pracují.

Iniciativa a spoluúčast na řízení

Nejprve byly, především v těch výrobních odvětvích, kde převažuje, třeba i dočasně, soukromý, nebo smí-

šený (státně soukromý) sektor, zřizovány na základě vládních dekretů tzv. průmyslové komuny; zajistily dělnickým spoluúčast na správě podniků a zároveň na příslušný podíl na zisku z výroby a jeho další aplikaci.

Tím spíše se pak dělnická a zaměstnanecká samospráva uplatňuje, i když samozřejmě jinými formami, v podnicích ve státním či společenském vlastnictví.

Právě tak zřetelně se projevuje charakter peruánského revolučního procesu i v sociální politice Velaskovy vlády, spočívající především v úsilí o likvidaci nezaměstnanosti, v demokratizaci zdravotnictví, a co je neméně důležité, v boji za konečné odstranění negramotnosti. Už nyní je každý třetí Peruánec zapojen do nejrůznějších forem vzdělávání a sebevzdělávání a vojenská vláda věnuje na výchovu a školství takové částky, o jakých dřívejším tzv. «demokratickým» vládním nenapadlo ani zvažovat.

Peruánský komunisté odůvodněně

Monopolistická nadvláda v Peru zlomena

nosím, pak letos nepodléhá zahraničním koncesionářům již ani jeden hektar. Svéžít vltir změn, po šest let již probouzející a aktivizující zem pod Andami, pocítují ti, kdo odtažou oděrpali akcie, koncese a dividendy, jako proti nim směřující bouři.

Noví lidé ve vládních palácích hlavního města Limy dbají též o náležitě vyzdvížení a další rozvinutí slavných národních tradic. Hrdý profil Tupaca Amara, heroického vůdce, vejkého povstání chudého indiánského lidu v letech 1780—1781, stal se opět symbolem přirazené národní a lidové jednoty. Běl to právě Tupac Amaru, který hlásal: «Rofnku, pán už nebudé jst ze tvé bdy.» Jeho slova se teď naplňují.

Tím, že byly zrušeny výsady velko statkářů a vyvlastněno přes 6 milionů ha jejich půdy, mohlo se na 390 000 rodin dočkat vlastní půdy. Půjčky 170 000 z toho počtu se již spojily v družstvech, agrokomplexech, v sociálních, indiánských občinných a

ka, především mědi a cínu, nebo Grace Company, nemají tam prakticky dnes už co pohledávat. Zahraniční koncerny povětšinou anglických jmen byly vystřídány státními společnostmi Petroperu (nafta), Pesca-Peru (rybný průmysl), ElektroPeru (energetika), Mineroperu (důlní průmysl), Siderperu (ocelářský průmysl) a řadou dalších...

Stát dnes již plně kontroluje nerostné bohatství a jeho využívání právě tak jako dosud hlavní hospodářské odvětví — zpracování ryb (Peru zůstává největším exportérem rybí moučky na světě.)

Rozhodující vliv státu si vláda zajišťuje také v bankovním a zahraničním obchodě, v energetice, dopravě a spojích. Zbývá ještě prosadit znárodnění středních a drobných bank a několika menších dolů; i když i v těchto případech mají již jejich majitelé značně omezené právomoci...

A co je zvlášť příznačné, celý tento proces zestáňování a zespoločňování

Peruánský komunisté odůvodněně

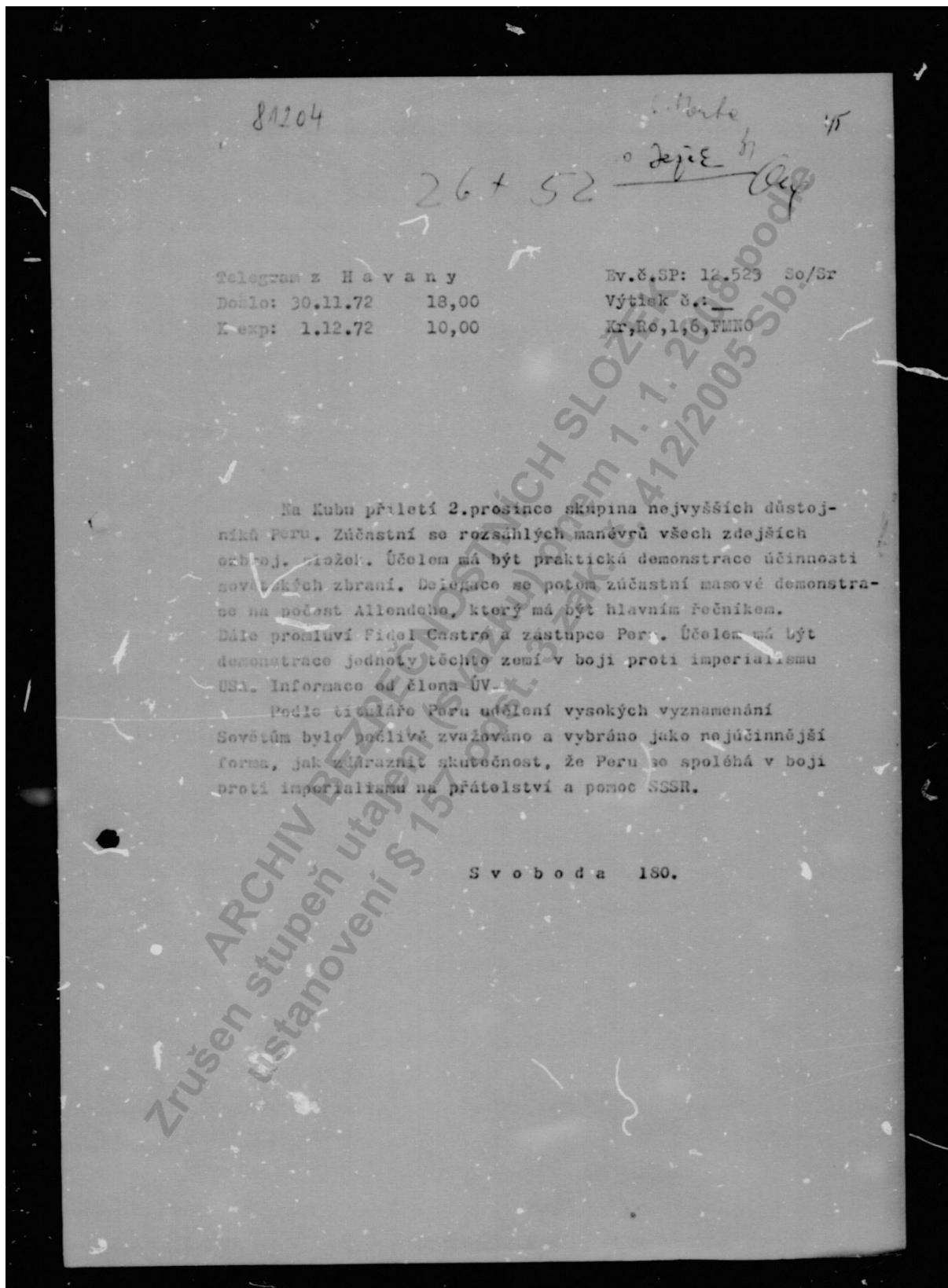
Prátelství a spolupráce

Neon i ani nemůže být zcela hladký průběh peruánského revolučního procesu. Zpátečnické podzemí se již několikrát pokusilo otáčet pozici Velaskovy vlády, naposledy právě při příležitosti znárodnění hlavních sdělovacích prostředků, kdy se bez zduaru pokusily i o vyprovokování rozkolu v ozbrojených silách. Avšak prezident Juan Velasco Alvarado a jeho vláda potvrdily široké masové podpory z této zkoušky vyšli ještě pevnější a smelejší.

Peruánský vojáci, kteří jsou v předvoji nynějšího revolučního procesu, vystupují též na mezinárodní scéně jako aktivní činitelé pokrokového, protimperialistického kolosvětového proudu. Udržují těsné a vřelé přátelské styky s Kúbou a zároveň i dalšími socialistickými zeměmi právě tak jako s demokratickými vládami na latinskoamerickém kontinentě. Je to nejdůležitější a logickou součástí jejich revolučního úsilí.

Také vztahy Československa s dnešním peruánskou vládou jsou, jak o tom mj. svědčí výsledky návštěvy ministra zahraničí B. Chloupska v minulých dnech, na velmi dobré úrovni. I v Latinské Americe pozorně rozlišujeme přinejmenším mezi přáteli, dále těmi, s nimiž jsme ochotni jednat, a pak těmi, s nimiž jednat nebudeme. Peru patří k těm prvním.

OLDRICH POSPIŠIL

81204

26 + 52

o JajiE
18

Telegram z H a v a n y
Dobro: 30.11.72 18,00
K exp: 1.12.72 10,00

Ev.č.SP: 12.523 So/Sr
Výtisk č.:
Kr,R6,1,6,FMNO

Na Kubu přiletí 2.prosince skupina nejvyšších důstojníků Peru. Zúčastní se rozsáhlých manévřů všech zdejších ozbroj. složek. Účelem má být praktická demonstrace účinnosti nových zbraní. Delegace se potom zúčastní masové demonstrace na počest Allendeho, který má být hlavním řečníkem. Dále promluví Fidel Castro a zástupce Peru. Účelem má být demonstrace jednoty těchto zemí v boji proti imperialismu USA. Informace od člena ÚV.

Podle tituláře Peru udělení vysokých vyznamenání Sovětům bylo pečlivě zvažováno a vybráno jako nejúčinnější forma, jak zdůraznit skutečnost, že Peru se spoléhá v boji proti imperialismu na přátelství a pomoc SSSR.

S v o b o d a 180.

ARCHIV BEZPEČNOSTNÍCH SLOŽEK
Zrušen stupeň utajení g 157/2005 Sb.
1.1.2005

Příloha č. 3

